

REPROGRAMIRANJE PREDGRAĐA

nastanak i karakteristike javnog prostora
planiranih i neplaniranih stambenih naselja

Fakultet građevinarstva, arhitekture i geodezije / Sveučilište u Splitu
komentorski elaborat

student
DORA POPIĆ

komentorica
dr. sc. Ana Šverko dipl. ing. arh.

siječanj
2015.

UVOD

Središte grada je ono referentno mjesto koje određuje identitet i posebnost grada. Ako je do industrijske revolucije grad smatran slikom samog društva, središte koje je bilo cijeli grad bilo je definirani artefakt. Daljnji razvoj čini da se ta koherentna slika razgrađuje fizičkim, ali i nefizičkim rastom i progresivnom složenosti gradske strukture prema određenom, posebnom načinu društvenog života. Bilo da se na grad gleda kao na proizvod funkcionalnih sustava koji generiraju njegovu arhitekturu, odnosno urbani prostor, ili pak kao na prostornu strukturu po sebi, grad protokom vremena izrasta iz sebe sama i dobiva svijest i sjećanje o sebi samom. Jednostavno, grad je gusto naselje koje se sastoji od skupa građevina. No on je stvarno

mjesto življenja zajednice, izgrađeni okvir u kojemu ona živi. To je mjesto pribježište koje pruža fizičku, pa onda i ekonomsku i duhovnu zaštitu. Grad je supstancija ljudskog iskustva, njegova povijest, racionalna i iracionalna matrica mnoštva raznolikih elemenata i njihovih međusobnih odnosa, jače ili slabije vidljivih. Nositi se s tom složenosti stihijski, pragmatično i špekulantski u vremenu koje postavlja zahtjeve brže no što oni mogu biti razriješeni nužno reducira urbanu strukturu na one najvidljivije elemente, nužno ne i najvažnije, na one koji zbog određenih razloga partikularne politike postaju prioriteti.

U želji za pojednostavljenjem stvari moderno vrijeme nastoji razdvojiti elemente i rješavati ih posebno, rađe ne uzeti ih u cjelokupnosti njihove raznolikosti i međusobno ih preklopiti.

sl 1. tlocrt prizemlja sadašnjeg stanja Dloklećanove palače

IDENTITET GRADA

Grad nastaje u dugom povijesnom vremenu, slažući jedan preko drugoga različite modele urbanog života. Kao posljedica, grad je mjesto snažne identifikacije i kolektivnog sjećanja. Ma koliko ta identifikacijska struktura grada bila definirana, ona sama po sebi ne sprječava sposobnost grada za promjene. I identitet, i sjećanje, i sloboda mijena dio su onih neekonomskih elemenata koje čine "kulturu" grada. Kultura grada i njezin viši oblik, prema Spengleru duša grada koja proizlazi iz opće duhovnosti njegove kulture, slijede uspone i padove društva.

Pad kulture grada evidentan je u trenutku kada rast grada dobiva zastrašujuće razmjere, kada više nema dovoljno vremena da taj rast i rasprostiranje grad svojom kulturom asimilira u jedinstvo urbanog prostora, jedinstvo koje se sastoji od raznolikosti elemenata što teže cjelini. Promišljajući o gradu početka XX. stoljeća, rezultatu razarajuće urbanizacije XIX. stoljeća, pesimizam njemačke škole djeluje zastrašujuće, no umnogome je razumljiv i u ovom našem vremenu, to više što procese koje su veliki europski gradovi proživjeli u prošlom stoljeću mi još uvijek proživljavamo, a u neke nismo ni ušli.

Posljedice nagle urbanizacije neizbježno slabe lokalnu i tradicijsku kulturu, što ne mora nužno imati samo negativne konotacije. To slabljenje može povećati kozmopolitizam grada i sposobnost za promjene. Proces je to uzajamno uvjetovan.

Podjela na skupine koje proizlaze iz kulturno heterogenog okružja negativna je posljedica urbanog rasta koja prijeti poništenjem možda najveće vrijednosti urbanog života, a to je kozmopolitizam grada. Grad bi trebao biti mjesto raznolikosti stilova življenja i raznolikosti individualnih tipova. Grad bi trebao biti, i jest, takav oblik društvenog života koji dopušta najviši stupanj individualnosti i posebnost u svakoj svojoj pojavnosti. Grad nije jedinstveni stil življenja već mnoštvo posebnih, različitih životnih stilova.

Prospekt prema budućnosti, bilo da je optimistički i radikalno reformistički ili da je pesimistički, eskapistički, defetistički ili apokaliptički, plod je utopija kojima grad zamjenjuje stanje što bi trebalo neprimjetnom gestom stimulirati nove političke, socijalne i ekonomske težnje, jačajući i redefinirajući time složenost njegove urbane matrice, njegovu kulturu.

"Tok" kulturne difuzije između povijesnog grada i zaleđa stvorio je tijekom dugoga vremenskog razdoblja grad "centrom" kulturnih inovacija, referentnim mjestom. Ljudsko iskustvo takvoga grada izgradilo je modele društvenog života, povezujući racionalnim vezama povijesne supstancije. No kada je rast grada prešao određene granice, razlika između grada i zaleđa pretapa se u niz prijelaznih oblika, više ili manje definiranih urbanih aglomeracija, a povijesno se središte povlači prema samom srcu grada, povijesnoj jezgri.

Povijesna jezgra kao zaštićeni spomenik velike kulturne i povijesne vrijednosti strogo kontroliranim zahvatima ne slijedi ili samo posredno slijedi ekonomske zakonitosti razvoja gradskog središta. Šire gradsko središte pak, nezaštićeno, s gradskom strukturom nastalom u posljednja dva stoljeća, ambijentnim vrijednostima neposredne prošlosti doživljava transformacije koje prijete reduciranjem te strukture na jednostavne oblike. Splitu će tako ostati na kraju samo Palača kao referentno mjesto, kao sav njegov identitet i sve njegovo sjećanje.

Pad kulture grada evidentan je u trenutku kada rast grada dobiva zastrašujuće razmjere, kada više nema dovoljno vremena da taj rast i rasprostiranje grad svojom kulturom asimilira u jedinstvo urbanog prostora, jedinstvo koje se sastoji od raznolikosti elemenata što teže cjelini.

1. st. pr. n. e.

10. st.

4. st.

13. st.

Velika dvokatna palača sa šesnaest kula ujediniła je u sebi karakteristike rimskog kastruma i carske vile. Neobičnom kombinacijom tih dviju gotovo nekompatibilnih namjena postala je presedanom u svijetu.

14. st.

sl 2. ostaci amfiteatra u Saloni iz druge polovice 2. stoljeća

sl 3. ilustracija nekadašnjeg izgleda Dioklecijanove palače

POVIJESNI RAZVOJ I PLANSKA DOKUMENTACIJA

Urbana tradicija šireg gradskog područja mnogo je starija od nastanka Dioklecijanove palače i grada Splita. Kolijevka tog života bila je u Saloni, glavnom gradu rimske provincije Dalmacije. Salona se razvila u vrlo značajan i bogat grad, što je bio i jedan od razloga zbog kojih je car Dioklecijan u 4. st. u blizini izgradio svoju palaču.

Velika dvokatna palača sa šesnaest kula ujediniła je u sebi karakteristike rimskog kastruma i carske vile. Neobičnom kombinacijom tih dviju gotovo nekompatibilnih namjena postala je presedanom u svijetu.

Preobrazba palače u srednjovjekovni grad započinje u sedmom stoljeću naseljavanjem i prijenosom nadbiskupije iz porušene Salone. Tada se novi život organizira u unutrašnjosti palače zahvaljujući postojanju jakih antičkih zidova. Započinje i transformacija i usitnjavanje graditeljske strukture palače izgradnjom manjih kuća čime se formira srednjovjekovna ulična mreža koja je sačuvana do danas. U 10. i 11. stoljeću započinje izgradnja izvan zidova palače uz sjeverni dio njezina zapadnog zida, oko crkve sv. Ciprijana. To podgrađe utvrđeno

je suhozidom. Koncem 11. stoljeća gradi se benediktinski samostan uz zapadni dio sjevernog gradskog zida. Na jugozapadnom dijelu splitske luke, na poluotoku Sustjepan, izgrađen je samostan benediktinaca s crkvom sv. Stjepana.

U 12. stoljeću Split nastavlja širenje prema zapadu. Pred zapadnim vratima palače, uz crkvu sv. Lovre nastaje istoimeni trg na koji se kasnije s Peristila premješta svjetovno gradsko središte. To je vrijeme kada se, osim stambenih zgrada u gradu i oko njega izgrađuju brojne ranosrednjovjekovne crkvice.

Posljednje proširenje grada zaštićeno suhozidom bilo je u 13. stoljeću. U to vrijeme uz nekadašnji carev Mauzolej započinje izgradnja monumentalnog zvonika. Zvonik je u kasnijim razdobljima dograđivan, a današnji izgled stekao je temeljitom rekonstrukcijom završenom početkom 20. stoljeća. Zapadno od grada grade se crkva i franjevački samostan, a istočno od grada crkva i dominikanski samostan.

U 14. stoljeću grad doživljava velik napredak - dobija statut i status slobodne komune, koji uživa do početka 15. st. Gradska luka, dotada utvrđena zidom samo s istočne strane, u to se vrijeme utvrđuje i sa zapadne strane.

15. st.

17. st.

kraj 17. st.

19. st.

Potkraj stoljeća utvrđuje se i cijelo nekadašnje podgrađe te se oko grada uspostavlja obrambeni ophod s kruništem. Time srednjovjekovni grad dobiva svoju konačnu veličinu. Od tada se prostor nekadašnje Dioklecijanove palače naziva Stari grad, a zapadna strana Novi grad.

Godine 1420. Split zajedno s velikim dijelom Dalmacije ulazi u sastav Mletačke Republike na period duži od 300 godina. Nakon uspostave vlasti Mlečani grade kaštel na jugozapadnom kraju grada uz južna gradska vrata. Zbog blizine teritorija pod nadzorom Turaka utvrđuje se tada i benediktinski samostan, uz sjeverna gradska vrata. Zapadno od grada oko crkve sv. Marije od potoka razvija se zgrađe.

Koncem 16. stoljeća, u razdobljima mira, Venecijanci razvijaju trgovinu s Turcima zbog čega se na obali jugoistočnog kraja grada gradi prva faza Lazareta, što u dužem razdoblju bitno pridonosi gospodarskom razvoju grada. Uz jugozapadni ugao grada izgrađuje se Novi trg uz more, koji dobija funkciju prostora na kojem se vrši opskrba grada od strane težaka.

Početak 17. stoljeća uveliko se razvija trgovina pa se lazareti proširuju još tri puta. To veliko trgovanje prekida Kandijski rat polovinom stoljeća, što primorava grad da pojača svoje utvrde. Brzina razvoja ratne tehnike, posebno topništva, nametnula je brze preinake obrambenog sustava, pa se grad u dvadesetak godina utvrđuje u tri navrata od kojih je posljednji izgradnja bastiona. Tada su istočno od grada sagrađene dvije tvrđave. Sjeverna na uzvisini Gripe, a južna na poluotoku Bačvice, odakle je štitila ulaz u luku.

Pri izgradnji drugog obrambenog sustava grada, radi sigurnosnih razloga na zapadnoj strani tada je porušeno 140 kuća zagrađa zajedno s crkvom sv. Marije od potoka, a na istočnoj strani crkva i samostan sv. Dominika.

sl 4. pogled na Split s mora, ilustracija iz 16. stoljeća

sl 5. splitski lazareti, ilustracija iz 17. stoljeća

Tijekom 18. stoljeća nije bilo većih graditeljskih zahvata u gradu. Došlo je do naglog doseljavanja stanovništva oko grada - seljaka koji su s područja pod turskom vlašću prebjegli u sigurnija venecijanska sela i gradove. Mletačka vlast u Splitu trajala je do kraja stoljeća, sve do Napoleonovih osvajanja, odnosno samog pada Mletačke Republike 1797. godine.

Početak 19. stoljeća Split je u sastavu Francuske Republike. Za vrijeme svoje kratke vladavine vlast je porušila dio baroknih utvrda te na njihovom mjestu dala izgraditi dva parka i novu obalu. Od 1813. Split je dio austrijskog carstva. Tada je izrađen prvi katastarski plan. Grade se nove kuće na obali, zacrtane još za vrijeme francuske uprave. Također, grade se kuće izvan gradskih zidina, naročito u predgrađima. Krajem 19. stoljeća lokalnu vlast preuzima hrvatska gradska uprava. To je vrijeme početka industrijalizacije i velikih komunalnih zahvata. Obnavlja se antički akvadukt, izgrađuje se lukobran, usp-

ostavlja željeznička veza sa zaleđem i uvodi opskrba grada plinom. Pred 1. svjetski rat izgradnja se širi izvan predgrađa, naročito uz pristupne ceste. Gradnja se odvijala i pred samom povijesnom jezgrom čime je narušen povijesni sklad. Započinju ubrzano propadanje povijesne jezgre i izmjena njezine socijalne strukture, stare gradske kuće i palače transformiraju se u namjame kuće.

Kraj 1. svjetskog rata ujedno je i završetak austrijske vladavine nad gradom. Kako je grad pokazivao tendenciju daljnjeg rasta, počelo se s pripremama za izradu urbanističkog plana. Godine 1914. grupa inženjera Tehničkoga građevnog ureda Općine Split, predvođena ing. Petrom Senjanovićem, izradila je Plan grada Splita u mjerilu 1:2500. Taj je plan donio uz situaciju postojećeg stanja i smjernice budućeg razvoja te širenja grada prema sjeveru i istoku, s ucrtanim projektiranim ulicama, željezničkim prugama i novogradnjama. Iako plan nije predstavljao službene urbanističke

smjernice razvoja grada, on je prvi poznati prikaz regulacije širega gradskog područja.

Između dva svjetska rata Split je bio luka velikog značaja u Kraljevini Jugoslaviji. Grad se izgrađuje u širokom prostoru oko gradske jezgre, te u razdoblju od samo 20 godina narasta od 20.000 do 40.000 stanovnika. Nastaju nove rezidencijalne četvrti s vrlo dobrim uvjetima stanovanja. Središnje gradske funkcije napuštaju prostor povijesne jezgre, što dodatno ubrzava njezino propadanje te jezgra postaje prostor drugorazrednog značaja i interesa, što se zadržalo sve do početka sustavnih akcija obnove 60-ih godina. 1923. godine raspisan je Međunarodni natječaj za izradu nove regulacijske osnove Grada Splita, a kao polazište za sastavljanje programa poslužile su neke postavke Senjanovićevog plana iz 1914. godine. Ovaj plan trebao je stvoriti preduvjete za daljnji razvoj glavne luke, tada novoformirane države, Kraljevine Jugoslavije, s namjerom da Split postane njen najznačajniji

industrijsko - trgovačko - administrativni centar na istočnoj strani jadranske obale.

Plan u potpunosti mijenja sadržajne i prostorne odnose unutar akvatorija gradske luke utvrđene Senjanovićevim regulacijskim planom iz 1914. godine uklanjajući industriju sa prostora zapadne obale. Zapadna obala određuje kao reprezentativna stambena zona s šetnicom uz more širine oko 18 metara.

Koncepcija Schürmannova regulacionog plana je mediteranski grad sa zatvorenim prostorima i vijugastim ulicama, prilagođene postojećim konfiguracijskim uvjetima. Širenje novih kvartova predviđeno je uglavnom prema istoku i sjeveru grada. Na sjeveru starog sustjepanskog groblja plan je predviđao veliki nogometni stadion, (otprilike u osovini sustjepanskog puta), zapadnije od njega jedno pomoćno nogometno i više teniskih igrališta. U uvali Baluni planira smještaj sportske lučice, a u uvali Zvončac javno kupalište.

sl 6. fotografija Marjana prije pošumljavanja, početak 20. st.

sl 7. Savezničko bombardiranje Splita

20. st.

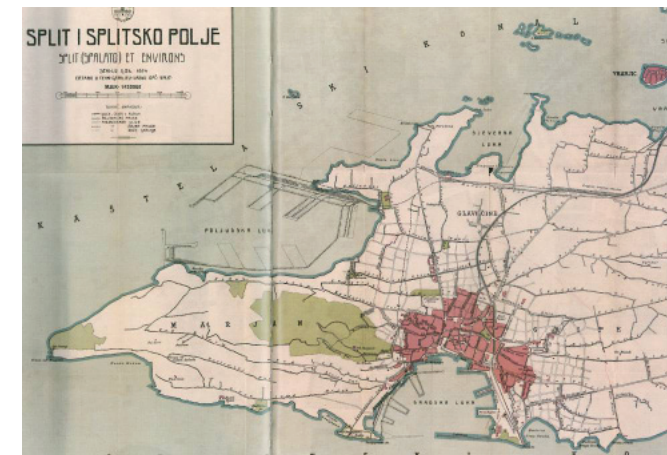

Split između dva rata

Koncepcija Schürmannova regulacionog plana je mediteranski grad sa zatvorenim prostorima i vijugastim ulicama, prilagođene postojećim konfiguracijskim uvjetima.

sl 8. fotografija Marmontove ulice nakon bombardiranja 1944. godine

sl 9. Senjanovićev plan iz 1914.

sl 10. Schürmannov plan iz 1924.

Predviđena nova teretna luka na sjevernoj strani splitskog poluotoka trebala je rasteretiti Gradsku luku servisnih sadržaja i njen obalni pojas iskoristiti u reprezentativne svrhe. Glavna željeznička stanica predviđa se na sjevernoj strani splitskog poluotoka na području Kopilice s više varijantnih rješenja spoja do završne robne stanice u staroj gradskoj luci. Nova trgovačka luka planira se u Poljudu, a na području Lore smješta se industrija.

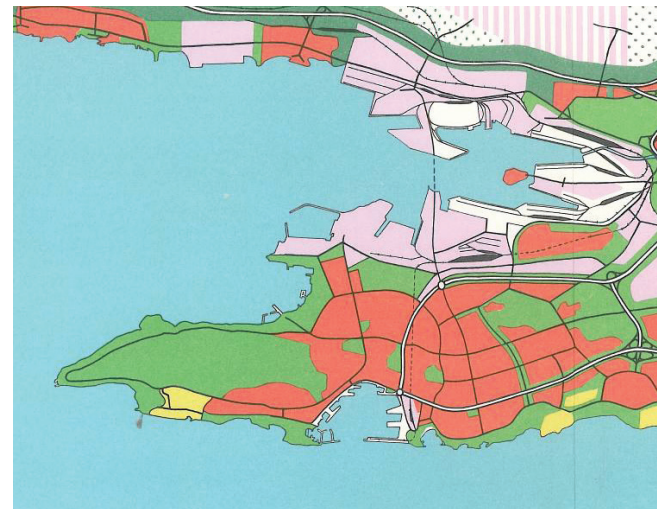
Teška ratna razaranja i nove društvene prilike uvjetovale su da se 1948. godine otpočelo s izradom novog plana na potpuno drugačijim pretpostavkama. U isto vrijeme, osnivanjem Urbanističkog centra za Dalmaciju 1947. sa sjedištem u Splitu započinje organizirano djelovanje urbanističke službe.

Direktivnom urbanističkom osnovom iz 1951. usmjeravan je razvoj grada kroz sljedećih petnaestak godina, sve dok naglo povećanje stanovništva nije uvjetovalo znatnije teritorijalno širenje gradskog područja, a intenzivan razvoj trgovine, prometa, lučkih i ostalih privrednih aktivnosti uslovio sasvim nove potrebe u organizaciji i strukturi budućeg grada.

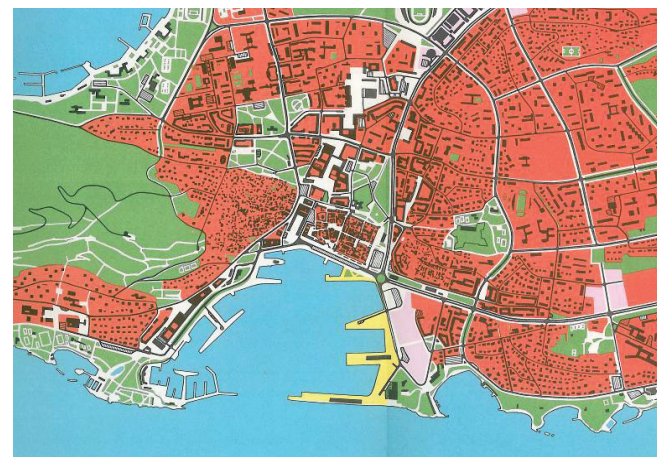
Prema strukturi i elementima koji su obrađeni, Direktivna regulacijska osnova je dijelom bila obrađena na nivou urbanističkog programa, a dijelom na nivou Generalnog plana. Ovaj dokument predviđa još snažniji rast grada u odnosu na prethodne planove. Premda nije obradila sve gradske funkcije, ipak je riješila osnovne programske postavke za razvoj grada i imala je kapitalno značenje za daljnji sustav planiranja, što je pokazalo vrijeme, kao i brojne daljnje urbanističke analize vršene u periodu od Drugog svjetskog rata do danas.

Kao priprema za donošenje novog GUP-a započet je rad na izradi Urbanističkog programa i Konceptije GUP-a Splita, metodološki koncipirana na razini između prostornog, regionalnog i urbanističkog plana i nema konvencionalnu formu plana. Konceptija je planerski trenutak u kojem se nastojalo uočiti osnovne probleme i uzroke rasta grada, utvrditi ciljeve razvoja i konačno doći do koncepta koji u sebi uključuje neposredne razvojne elemente i planerske zadatke u jednom trajnijem konceptu budućeg grada. Također, ugrađeno je i prometno rješenje, kojim Ulica Dražanac ima funkciju kolnog povezivanja područja Meja sa središnjim dijelom grada i to spojem na Marmontovu ulicu. Sa prostora Rive isključuje se kolni promet i namjenjuje pješacima. Navedena rješenja u potpunosti preuzima i Generalni urbanistički plan Splita donesen 1978. godine.

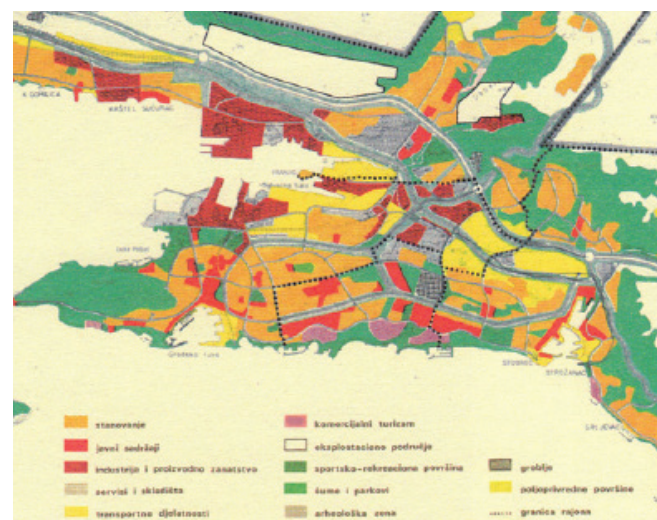
Danas je Split grad s gotovo 200.000 stanovnika, te se nastavlja razvijati na širokom prostoru nekadašnjeg salonitanskog polja. O trajnom prisutstvu civilizacije i neprekinutosti kulturnog razvitka na ovom prostoru dovoljno govori činjenica da se osovine centurijacija trasirane u 1. stoljeću poslije Krista još uvijek poklapaju s osovina nekima ulica suvremenog grada.

sl 11. direktivni plan iz 1951.

sl 12. GUP 1971.

sl 13. GUP 1978.

SPLIT NAKON 2. SVJETSKOG RATA: KOLEKTIVNA STAMBENA IZGRADNJA

Nove prilike radikalno promijenjenog društveno-političkog okvira kraja pedesetih i početka šezdesetih godina 20. stoljeća posebno su se odrazile u arhitekturi. Poslijeratno je razdoblje uglavnom obilježila obnova razrušenoga građevinskog fonda, zamrlih privrednih grana i uspostava novoga državnog sustava s proklamiranom socijalističkom politikom.

Pomanjkanje stambenog prostora pojavljuje se kao kritičan problem u gradovima koji su bili jače pogođeni razaranjima tijekom Drugoga svjetskog rata. U gradu Splitu porušeno je ili oštećeno 43% stambenog prostora pa je to rezultiralo vrlo niskim standardom življenja i potrebom za intenzivnom gradnjom stambenih zgrada. (Pervan, 1957.) Uz stalni porast gradskog stanovništva, brzo i efikasno rješenje stambenih kapaciteta postavilo se kao zadatak svim relevantnim stručnjacima i odgovornim tijelima. Opsežnost zadatka nalažala je reorganizaciju rada, koncentraciju stručnih kadrova i uspostavljanje novih institucija poput zavoda za urbanističko planiranje. Osnivaju se stoga nova velika građevna poduzeća koja su uvođenjem novih tehnologija građenja mogla ostvariti brzu, jeftinu i masovnu izgradnju u svrhu racionalizacije troškova. Sve je to nametnulo imperativ promišljanja mogućnosti tipiziranja arhitektonskih projekata za stambene građevine. (Domljan, 1969.)

Kraj petoga i čitavo šesto desetljeće 20. stoljeća u Splitu prijelazno je razdoblje u kojem su se dovršavali, nadograđivali i proširivali ansambl građevina u sklopu postojeće, ali narušene gradske strukture, nakon čega se krenulo u masovnu izgradnju novoplaniranih naselja na slobodnom prostoru koji okružuje užu gradsku jezgru, takozvani „Split 2“.

Split izgrađen od osnutka grada do 1945. godine nazvan je Split I, a dio grada izgrađen od 1945. do 1965. godine Split II. Oba su dijela obuhvatila približno po 14.000 stanova. Gotovo isto toliko stanova planiralo se izgraditi na istočnoj periferiji, u smjeru Omiša. To je trebao biti III. Gradski rajon, pa otud kasnije udomaćen naziv Split III. Zamisao je bila izgraditi novi grad za 30.000 stanovnika na novih 330 ha gradske površine. Za uže gradsko područje Splita II. izrađivane su urbanističke studije razvoja na temelju kojih su se razrađivali detaljni urbanistički planovi za stambena naselja ili čak urbanistički projekti pojedinog bloka ili uličnog poteza, nakon čega bi se tražilo arhitektonsko rješenje samih zgrada. Dok je većina projekata za te zgrade bila izravno naručena od predodređenoga arhitektonskog ureda, neki su proizašli iz arhitektonskih natječaja, a neka su se rješenja primjenjivala na osnovi pozitivnog iskustva gradnje. Uz planirani porast izgradnje stanova – 1965. godine 15 stanova na 1000 stanovnika, 1970. godine na širem području grada oko 18, a na užem oko 20 stanova na 1000 stanovnika i porast stanovništva od 3% godišnje – težilo se izgradnji 2000

stanova na godinu. Organiziranost i operativnost sustava u Splitu kakva je bila u vrijeme djelovanja Urbanističkog centra Dalmacije, danas nažalost, više ne postoji, o čemu svjedoče konstantne prostorne devastacije. Možemo uvidjeti da su se i unutar takvoga zahtjevnog sustava arhitekti uspješno nosili s postavljenim uvjetima i nadopunjavali kvalitetnim prostorno-urbanističkim i arhitektonskim rješenjima.

U toj opsežnoj poslijeratnoj urbanizaciji grada Splita posebno se ističu tri prepoznatljive urbanističke tipologije: CIAM-ovska matrica Splita 2 koja napušta tradicionalne urbanističke forme, Split 3 koji reagira na nedostatke potonjega funkcionalističkoga grada, ponovno afirmira temu ulice, te postmodernistička blokovska matrica naselja Žnjan-Dragovode.

Pomanjkanje stambenog prostora pojavljuje se kao kritičan problem u gradovima koji su bili jače pogođeni razaranjima tijekom Drugoga svjetskog rata. U gradu Splitu porušeno je ili oštećeno 43% stambenog prostora pa je to rezultiralo vrlo niskim standardom življenja i potrebom za intenzivnom gradnjom stambenih zgrada.

NASELJE SKALICE - GLAVIČINE (1960.-1964.)

Njihovoj izgradnji prethodi prva poslijeratna regulacija grada, Direktivna osnova iz 1951., na temelju koje su postupno izrađeni planovi za nova naselja, tzv. mikrorajone. Planskim zoniranjem grada odvajaju se tradicionalno integrirane djelatnosti (stanovanje, rad, rekreacija i transport).

Stanogradnja slijedi napredak tehnologije izgradnje, mehanizacije i prefabrikacije, a raspon vrsta stambenih jedinica podliježe „Tehničko-financijskim smjernicama standardnog stana“. U hijerarhiji centraliteta, implementacija javnih sadržaja ovisi o podjeli na tzv. mjesne zajednice (stambene jedinice), kvartove (čtvrtni) i rajone. Mikrocentri novih naselja sastoje se od uniformnih osnovnih namjena koje ne pokazuju programske odklone s obzirom na konkretnu lokaciju i njihov položaj u kontekstu grada. Za veća naselja, npr. Spinut, planirani su i složeniji, no budući da su oni rijetko gdje izgrađeni, nova su naselja zadržala ovisnost o postojećem centru grada.

Naselje CIAM-ovske matrice - Skalice-Glavičine, od ostalih naselja iste tipologije razlikuje se po svojoj specifičnosti u prostornome kontekstu grada. Naime, ono obilježava žzavršetak grada u projektu proširenja gradskog centra od povijesne jezgre prema sjeveru. Taj projekt barata složenim kompozicijskim oblicima. Preklapanjem volumena u dinamičnome linearnom toku prema sjeveru stvara se niz otvorenih, polunatkrivenih i natkrivenih javnih prostora koji oponašaju strukturne vrijednosti javnih prostora povijesne jezgre, stvarajući prostorno

sl 14. sklop na Skalicama iz zraka, fotografija s kraja 1960-ih

raščlanjen, graduirani pješački tok (iako ne ulicu u klasičnome smislu). No koncept javnih prostora u naselju Skalice-Glavičine nije preuzeo iste odlike. On dosljedno odgovara CIAM-ovskoj shemi jedinstvenoga otvorenog prostora između slobodno postavljenih zgrada koje su grupirane u tipološke skupine nebodera i četverokatnih lamela, a tipovi se prepoznaju po imenima autora (tip „Fabris“, tip „Vojnović“ i tip „Perković“). Šest nebodera markira urbani završetak pješačkih tokova koji se nastavljaju prema brdu Glavičine odnosno stadionu.

U očekivanju preciznijih rješenja za konkretne namjene javnih prostora primjećuje se, naprotiv, da su one u projektu tretirane formalistički. Pješački putovi u otklonu od ortogonalne matrice povezuju kuće i kolnike, no izvedeni su samo djelomično, i to na zapadnom dijelu naselja. Južna dionica pješačke veze prema brdu Glavičine izvedena je kao popločana hodna površina, uz koju se s jedne strane nalazi zeleni pojas s elementima urbane opreme za sjedenje, a s druge je povezana s povišenim platoom ispred komercijalno-poslovnih sadržaja u prizemlju naknadno interpolirane zgrade.

Stambena ulica ne postoji u tradicionalnom obliku koji podrazumijeva jasno definiranu morfologiju. Naime, prostorna inkluzija ulice ne postoji jer organizacija lamela sučeljava uzdužna, aktivna pročelja sa zabatima nasuprotnih kuća (Sukošanska ulica) ili su one previše udaljene da bi se ostvario vizualan i prostorni kontakt (Starčevićeva ulica), dok je neboderi u potpunosti negiraju. Osim toga, opetovanje istoga arhitektonskog obrasca nebodera i lamela otežava stvaranje iskustvene perceptivne slike prostora i vodi k dezorijentaciji.

sl 15. Urbanistički projekt stambene jedinice Skalice-Glavičine

Ulica postoji tek kao kolna prometnica, ali ne uspijeva - što zbog promjene medija transporta i brzine kretanja, što zbog rahlog postava kuća - postići nikakvu prostornu i socijalnu koheziju koja je ključna za funkcioniranje javnoga prostora.

Ulica postoji tek kao kolna prometnica, ali ne uspijeva - što zbog promjene medija transporta i brzine kretanja, što zbog rahlog postava kuća - postići nikakvu prostornu i socijalnu koheziju koja je ključna za funkcioniranje javnoga prostora. Takav nedostatak odgovarajućega urbanističko-arhitektonskog idioma kao predvjeta formiranja javnoga prostora, doktrini moderne dijagnostičaraju Ch. Moore i J. Jacobs, a razlozi devaluacije ulice odgovaraju objašnjenjima H. Hertzbergera: povećanje i prioritet motoriziranog prometa, uniformno oblikovani ulazi u zgrade, smanjenje gustoće izgradnje, ali i poboljšanje veličine i kvalitete stana te bolja ekonomska situacija koja vodi k neovisnosti o susjedima. Nabrajajući aktivnosti koje se pretpostavljaju na tzv. slobodnim površinama naselja, Tehnički opis projekta uređenja terena ne navodi nijednu aktivnost koja se može nazvati socijalnom. Siromaštvo anticipacije različitih oblika socijalnih aktivnosti popraćeno je i siromaštvom projekata javnih prostora ovoga naselja, a terminologija kojom ih se pritom opisuje kao prazne prostore pridonosi njihovoj negativnoj stigmatizaciji. Taj prostor između' ostao je uglavnom nediferenciran i bezobličan, a njegovi su stvarni obodi rubne gradske prometnice naselja. Za razliku od gradske jezgre, javni prostori ovoga naselja nisu stekli emocionalnu i kulturnu vrijednost koja se s vremenom taloži.

Korištenjem skeletnoga konstruktivnog sustava modernistička arhitektura ima potencijal za potpuno rastvaranje prizemne etaže i povezivanje unutarnjeg i vanjskog prostora, čime ovaj posljednji postaje funkcionalno potentan.

sl 16. Pogled na stambenu jedinicu „Skalice - Glavičine“ s istoka, fotografije s kraja 1960-ih arhitekt Stanko Fabris

No, u naseljima Splita 2 prizemlje je uglavnom neraščlanjeno i najčešće stambeno, a grubi sraz privatnog-intimnog i javnog. Aktiviranje krovne etaže dogodilo se samo mjestimično, i to najčešće kao gospodarska ekstenzija stanovanja. Od deset planiranih zgrada na Skalicama samo su u prizemljima triju zgrada namjene koje nisu stambene. Model grada s mikrocentrima novih četvrti podrazumijeva decentralizaciju grada, no, po Jacobsu, u slučaju grada veličine Splita u novim četvrtima opstaju samo oni sadržaji koji odgovaraju zahtjevima većine, a to je također jedan od razloga neuspjele aktivacije rubova javnih prostora.

Zbog društvenoga vlasništva zemljišta, gdje gradnja nije bila vezana za vlasničku parcelu jedne kuće, nego za zonu kao jedinstvenu vlasničku cjelinu, nastale su mnoge nejasnoće u odgovornosti prema financiranju i održavanju javnih prostora. Njihova realizacija odgađala se iz ekonomskih razloga, a tranzicijske promjene na zalazu socijalizma otvorile su manipulativni prostor upravo na ovim 'nedovršenim međuprostorima' koji su postali poligon za interpoliranje nove gradnje, isplative zbog postojeće infrastrukturne opremljenosti.

Interpolacije uzrokuju prekapacitiranje naselja, a istovremeno javni prostori postaju površine za parkiranje, pa poznata sarkastična sintagma grad u parking, derivirana iz modernističke krilaticke grad u parku, ovdje zaista vjerno pristaje.

sl 17. Ljubićeva ulica u Splitu

sl 18. Maketa projekta Splita 3

sl 19. Urbanistički projekt Splita 3, PIS, 1973.

SPLIT 3

Urbanističko rješenje Splita 3 izrađeno je na osnovi prvonagrađenog rada na državnom natječaju iz 1968. godine, kojeg su autori bili B. Mušić, M. Bežan i N. Starc iz Urbanističkog instituta Slovenije. Oslanjajući se na iščitavanje zatečenog ambijenta i šireg konteksta u smislu topografije, klime te prostornog i funkcionalnog značenja grada, autori posežu za realnim, no istovremeno simboličnim elementima: Dioklecijanovom palačom kao fizičkim identitetom grada i rimskom centurijacijom kao civilizacijskom osnovom odnosno fizičkim identitetom zemlje - mjesta.

Ulica ponovno preuzima ulogu prototipa socijalno-antropološkog urbanog fenomena i postaje paradigmatički javni prostor novoga dijela grada. U prostornom smislu, raster centurijacije transponiran je u stambene pješačke ulice i niz pješačkih poveznica koje ih okomito povezuju i vode do obale, a rasteru proizašlom iz glavnih osi Dioklecijanove palače podliježe prostorna organizacija dviju tzv. heliocentričnih osi u pravcu sjeveroistok-jugozapad koje nose ulice novoga rajonskog' i novoga gradskog' centra, a povezuje ih obala kao prostorni oslonac. Ovisno o stupnju centraliteta ulice se formiraju različitim fizionomijom presjeka i pripadajućeg razmještaja funkcija. Izgradnja stanovanja slijedi primat povoljne južne orijentacije ponavljajući princip jasne, graduirane plastike razvedenih arhitektonskih megastrukture koje čine obode pješačkih ulica. Pješačke ulice rajonskog i gradskog centra planirane su u širokom profilu koji obostrano zatvaraju niske poslovno-trgovačke zgrade, na kojih se stražnju stranu naslanjaju visoke stambene zgrade. Tipičnu stambenu pješačku ulicu tvore paralelno postavljene visoke stambene zgrade – megastrukture na sjeveru i niske stambeno-poslovne zgrade na jugu.

U funkcionalnom smislu projekt razvija nov policentrični model grada, a utjecaj Alexandra očituje se u uspostavljanju slojevite mreže međuovisnih čvorišta s centralnim funkcijama isprepletenih sa stanovanjem. Otklon od klasične hijerarhije otkriva i razumijevanje njegovih urbanih uzoraka (urban patterns) u smislu čvorišta aktivnosti i njihove mrežne međuovisnosti na razinama od lokalnog do gradskog centraliteta. Autori nastoje promijeniti krutu spregu forme i funkcije karakterističnu za modernističku doktrinu oslanjajući se na teorijske korijene strukturalizma.

Forma treba biti struktura koja ne proizlazi iz funkcije, odnosno ne daje objašnjenje za koju je svrhu nastala; ona je inviting

form' - ona koja apsorbira program, stimulira ga ili generira. U doba izgradnje Splita 3 europski je urbanizam, na temeljima Arhitekture grada A. Rossija, baratao postmodernističkim pojmovima ponovne uspostave fizičke i socijalne kohezije grada. Odnos izgrađene i socijalne strukture zamišljen je kroz korisničku participaciju i interpretaciju jer je to trebalo unijeti stalnu promjenjivost javnog prostora ulice. Dinamičnim oblikovanjem ulica Splita 3 formirane su scene za pretpostavljene socijalne kontakte, potpuno opremljene setom arhitektonskih elemenata i pomno dizajniranim elementima opreme.

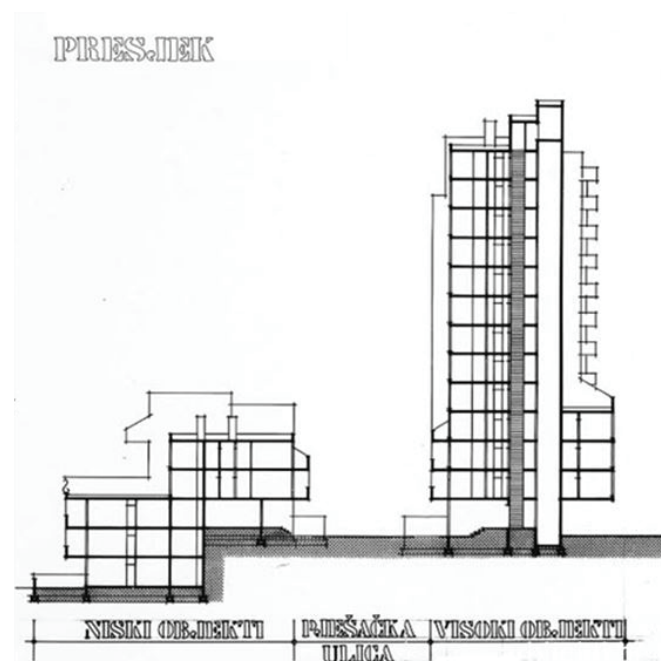
Ljubićeva ulica odabrana je za analizu jer predstavlja tipološku varijantu stambene ulice Splita 3, sadržavajući uz stambene zgrade i niz obiteljskih kuća s unutarnjim dvorištima, čime se apostrofira nova ideja susjedstva i humanog stanovanja. Prizemnom etažom svladava se topografija pa se stanovi s predvrtovima žmekano' spajaju s pješačkom ulicom preko proširenja i niša s nasadima koji su omeđeni niskim zidovima. Ovi zidovi, osim što funkcioniraju kao granice, imaju takav presjek da služe za odmor i zadržavanje. Na taj način stvara se preplet različitih uporaba. Individualizacija ulaza u prizemne stanove preko vrtova direktno iz pješačke ulice potencira ideju tradicionalnog susjedstva, a tome dodatno pridonose autori arhitektonskog rješenja posežući za detaljima koji pripadaju obiteljskoj kući, oblikovno parafrazirajući tradicionalne elemente žkapije' i ograda. Ovakvo usitnjavanje strukture prizemlja u sučeljavanju s megagrađevinama stvara neočekivan doživljaj iz perspektive pješačke ulice oblikujući njezin vizualni identitet.

Nakon realizacije, u početku hvaljeni koncept ulice ubrzo je naišao na kritike. Kod Ljubićeve ulice prostorni problemi pokazali su se na njezinim krajevima, posebice na istočnom dijelu, jer nisu artikulirani ambicioznije, nego samo kao spojevi s gradskom prometnicom.

Izostalo je i njezino integriranje u gradsku mrežu pješačkih puteva, a to je djelomično posljedica dominacije smjera istok-zapad, ali i izostanka dosljedne realizacije čitavog obuhvata. Takav ishod pridonosi introvertnosti ulice koja je ponajprije rezultat neuspjele implementacije poslovnih prostora i oplemenjivanja čvorišta. U suživotu oprečnih struktura visokih i niskih stambenih zgrada funkcionalna kolizija proizlazi i iz istovrsne tlocrtno dispozicije, pri čemu je dnevni dio uvijek opravdano okrenut prema jugu, ali na taj je način spavaći trakt niskih stambenih zgrada orijentiran prema pješačkoj ulici.

sl 20. pogled na Split 3 iz zraka

sl 21. presjek Ljubićeve ulice

sl 22. Ljubićeve ulice u Splitu

Odnos izgrađene i socijalne strukture zamišljen je kroz korisničku participaciju i interpretaciju jer je to trebalo unijeti stalnu promjenjivost javnog prostora ulice. Dinamičnim oblikovanjem ulica Splita 3 formirane su scene za pretpostavljene socijalne kontakte, potpuno opremljene setom arhitektonskih elemenata i pomno dizajniranim elementima opreme.

Izmještanje poslovnih sadržaja iz prizemlja argumentirano je racionalizacijom gradnje pa je ono postalo uglavnom stambeno, no sociološko istraživanje iz 1980. pokazalo je nezadovoljstvo stanovanjem u prizemlju visokih stambenih zgrada. Konflikti nastaju zbog buke, a negativno djeluju i mikroklimatske prilike vjetra (tunelski efekt), te jake oscilacije sjene i osunčanja.

Najčešći korisnici ulice su stanari prizemlja, ali pritom se proširena funkcija svodi na ekstenziju stanovanja s izraženom privatizacijom javnog prostora individualnim arhitektonskim intervencijama

koje se teško mogu svrstati pod strukturalistički koncept u smislu participacije korisnika. M. Maroević taj proces interpretira kao prisvajanje prostora umjesto stvaranja osjećaja pripadnosti prostoru (težnja individualizaciji koja proizlazi iz nedovoljne osjetljivosti prostora na posebnosti korisnika i društvenih grupa). Na taj se način potencijalno urbana situacija pretvara u suburbanu situaciju u kojoj se gubi osjećaj slobode, a raste osjećaj izloženosti i kontrole. Istraživanje je također pokazalo da čak 90% dobrosusjedskih odnosa počiva na osnovi sličnih karakteristika socijalnog statusa ili proizlaze iz traženja utočišta zbog preseljenja

i promjene načina života. Sa stajališta integracije Ljubićeve ulice u širi gradski kontekst, njezina sadržajna uniformnost onemogućila joj je da poprimi ulogu koja nadilazi funkcionalni karakter stambenoga susjedstva.

S druge strane, može se zaključiti da su raznovrsna prostorna artikulacija ulice i njezin pješački karakter, koji pruža osjećaj zaštićenosti, formirali ugodan okvir koji omogućava da ulica dobro funkcionira na razini stambenoga susjedstva. U doba izgradnje Splita 3 europski je urbanizam, na temeljima Arhitek-

ture grada A. Rossija, baratao postmodernističkim pojmovima ponovne uspostave fizičke i socijalne kohezije grada. Odnos izgrađene i socijalne strukture zamišljen je kroz korisničku participaciju i interpretaciju jer je to trebalo unijeti stalnu promjenjivost javnog prostora ulice. Dinamičnim oblikovanjem ulica Splita 3 formirane su scene za pretpostavljene socijalne kontakte, potpuno opremljene setom arhitektonskih elemenata i pomno dizajniranim elementima opreme.

NASELJE ŽNJAN - DRAGOVODE

Naselje Žnjan-Dragovode uvodi novu, za Split ne toliko uobičajenu blokovsku matricu što predstavlja radikalni odmak od matrice Splita 3, koja je u međuvremenu izazvala brojne dubioze. Os novoga gradskog centra na krajnjemu istočnom dijelu Splita 3, definirana u programu za provedbeni plan Žnjana iz 1978. godine na temelju natječajnog rada za Split 3, biva žugašena, a žnjansko područje postaje podređeno imperativu izgradnje stambenih kapaciteta.

Javni i pozivni natječaj za urbanističko rješenje zone Žnjan-Dragovode, organiziran krajem 1984., ponudio je potpuno nov koncept naselja u rješenju autora M. Hrčića, D. Mancea i N. Šegvića, koji su odlučili propitati kako novi gradski prostor može djelovati kao semantički i fizički posrednik među postojećim strukturama, u smislu postizanja „homogenog kontrapunkta uznemirenoj gradskoj silueti“. Raznolikost interpretacije blokova i dvorišta postaje alat u stvaranju identiteta naselja po uzoru na Rossijevo stvaranje modela na osnovi razrade neutralnog tipa.

Javni prostori u projektu naselja Žnjan-Dragovode strukturirani su u bogatom rasponu. Naselje je definirano kao čvrsta forma unutar perimetralnih zidova s decumanusom, cardom kao linearnom okosnicom i pravilnom mrežom ulica unutar kojih su položeni blokovi. Cardo, dug 280 i širok 18 m, na sjeveru počinje tržnicom i proteže se do mora u nizu različitih ambijentalnih sekvenca s trijemovima i pasažima. Obod decumanusa, dugog 490, a širokog 30 m, pretežno je stambenog karaktera, mjestimice s javnim prizemljima i s mogućnošću interpoliranja dodatnih poslovnih i administrativnih sadržaja. Na sjecištu se nalazi gradski park, a na najvišem dijelu uz južni perimetar predviđen je forum (deniveliran po uzoru na Peristil) s kojeg se otvara pogled na more. „Unutar perimetralnih zidova prostor je konzekventno pješački, pa je cijela javna površina jedinstvena pješačka zona sa bezbrojnim mogućnostima nesmetane cirkulacije po ulicama, forumima, dvorima i parkovima žgrada.“

Blok je tretiran kao tip koji je u osnovi neutralan i u razradi prilagodljiv kako sadržajno, tako i u artikulaciji javnoga gradskog prostora kojim se može postići bogata prostorna i doživljajna struktura zahvaljujući denivelacijama, mjerilu te izmjeni zatvorenih i otvorenih prostora i vizura. Na sjecištima pješačkih tokova „paralelnog i meridijalnog toka“ smještaju se trgovi koji obogaćuju pojedine ulice te kojih radni nazivi (Trg zeleni, Trg voćni, Cvjetna poljana) daju naslutiti potencijalne prostorne identitete.

Ulica nosi glavninu komunikacije i predstavlja kontrapunkt intimnom karakteru stambenog bloka kojeg dvorište gradi od privatnog prostora stana i njihovih povišenih predvrtova što vizualno komuniciraju sa zajedničkim dvorištima koji pak svojim denivelacijama i putovima prostorno povezuju prolaze kroz blok.

sl 23. naselje Žnjan - Dragovode, natječajni projekt, M. Hrčić, D. Mance i N. Šegvić, 1984.

Nova naselja trebala su u procesu decentralizacije preuzeti dio uloge koju je dotad nosila povijesna jezgra, no Žnjan se osiromašenom realizacijom jedva dotaknuo teme gradskog javnog prostora. Ovi primjeri neupitno su postigli izvjesne kvalitete posve različitim artikulacijama novih stambenih naselja, no njihovi javni prostori nisu u potpunosti ispunili sve aspekte svojih koncepata.

Iako naselje tlocrtno prekriva mreža pješačkih putova koji prolaze kroz blokove, oni su ipak kontrolirani. Ulični profil također je pomno strukturiran s predvrtom i ogradama koje stvaraju zaštitne zone prema stanovima u prizemlju, a ogradni zidovi, kao elementi preuzeti iz starih splitskih ulica, pruža ju okvir za socijalizaciju svojstvenu tradicionalnom gradu. Predvrt uz ulični profil nestaje na mjestu gdje prizemlje mijenja namjenu u poslovno-trgovačku. Imperativ orijentacije stana prema jugu u koliziji je s prirodom blokovske tipologije pa vrtovi koji se nalaze unutar blokovskog dvorišta nisu uvijek povezani s dnevnim prostorijama stana. Izvedeni blokovi funkcioniraju isključivo kao zasebne insule koje nemaju značenja na razini većeg stupnja centraliteta. U usporedbi s prostorima srednjovjekovne gradske strukture koja je urbanistički homogena, no morfološki i funkcionalno izrazito heterogena i slojevita, promatrana blokovska struktura pokazuje homogenost arhitekture i funkcije.

Stalnim promjenama planova sukcesivno su ukidane zgrade javne, društvene i trgovačke namjene ključne za generiranje centraliteta na široj razini, a takva redukcija na stanovanje smanjuje fluktuaciju stanovnika i oslabljuje fizionomiju naselja, ključnu za opstanak javnih prostora.

Promjenom propisa i vlasničke strukture zemljišta usložnjava se realizacija izgradnje definirane provedbenim urbanističkim planom. Neizgrađeni su ostali svi oni otvoreni javni prostori koji bi formirali identitet naselja i pripadali široj gradskoj slici. Bogat planirani dijapazon otvorenih javnih prostora sveo se tako samo na obodne stambene ulice i blokovska dvorišta na izraženoj topografiji koja je prouzročila problematične pristupe i pješačke poveznice.

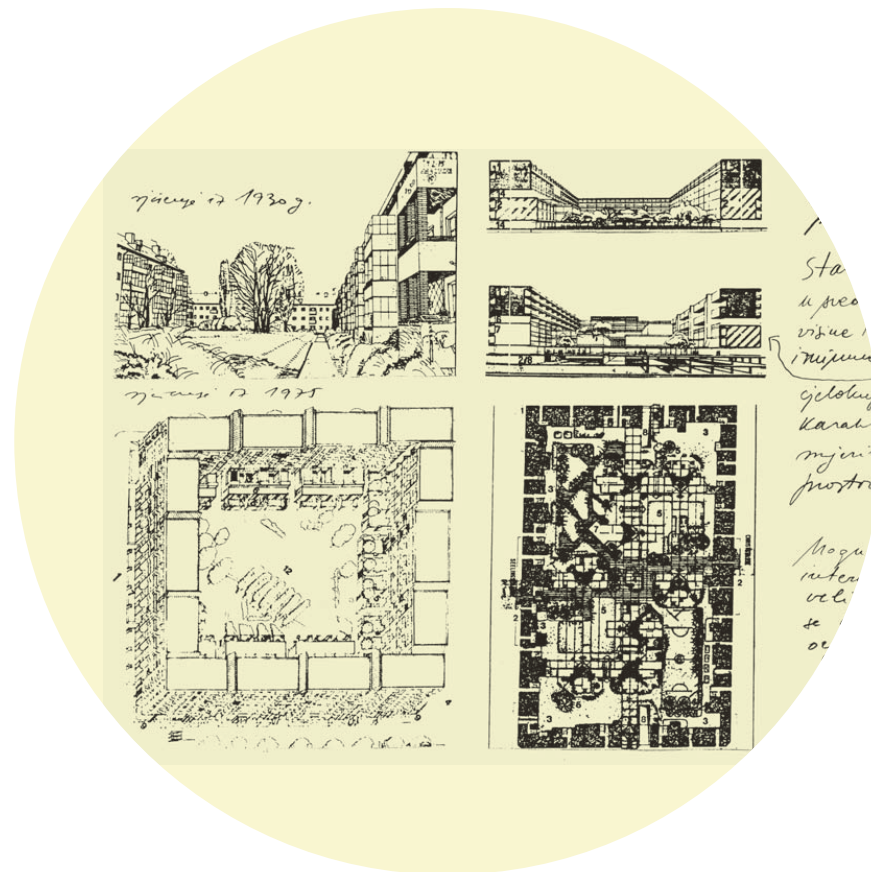
Planerske ideje triju promatranih naselja nastojale su slijedom proklamiranih urbanističkih doktrina afirmirati nove javne

prostore grada. Naselje Splita 2 Skalice-Glavičine pokazuje karakteristične CIAM-ovske obrasce planiranja otvorenih javnih prostora. Nestaju tradicionalne forme trga i ulice, a kao javni prostor definiran je sav onaj prostor koji se nalazi između slobodno postavljenih kuća. Nejasna morfologija toga prostora, uniformnost arhitektonskih i urbanističkih tipologija te funkcionalna jednoobraznost onemogućili su stvaranje identiteta javnoga prostora. U kritičkom odmak od modernizma Split 3 ponovno afirmira ulicu kao paradigmu javnog prostora. Ljubićeva ulica utjelovljuje novi model urbanističko-arhitektonske definicije pješačke ulice sa stupnjevanim prijelazima iz privatnog u javni prostor. Zamisljena je kao dio šire mreže funkcija u policentričnome modelu grada, utjelovljujući nove ideje humaniziranog stanovanja i kontekstualizacije. U konačnici nisu ostvarene programske ideje, a prostorni nedostaci umnogome su proizašli iz nedovršene realizacije cjelovitoga planiranog obuhvata Splita 3. Umjesto neizgrađene

nove osi gradskoga centra naposljetku je planirano stambeno naselje Žnjan-Dragovode, uvodeći blokovsku matricu u kojoj se javni prostori utjelovljuju u bogatom rasponu od blokovskih dvorišta i gradskih ulica do niza trgova, šetnica i esplanade. U ovome finalu stanogradnje socijalističkog razdoblja izvedena su, nažalost, samo tri bloka, a od ostalih planiranih javnih prostora nije izvedeno ništa. Naselja Splita 2 trebala su u procesu decentralizacije preuzeti dio uloge koju je dotad nosila povijesna jezgra, a Split 3 i Žnjan-Dragovode planirani su kao novi žgradovi u malom' s kompleksnim mrežama javnih prostora. Split 2, međutim, prekida kontinuitet dotadašnjeg razvoja grada, Split 3 nije uspio uspostaviti ni kontinuitet vlastitih javnih prostora, a Žnjan se osiromašenom realizacijom jedva dotaknuo teme gradskoga javnog prostora. Ovi paradigmatiski splitski primjeri neupitno su postigli izvjesne kvalitete posve različitim artikulacijama novih stambenih naselja, no njihovi javni prostori nisu u potpunosti ispunili sve aspekte svojih koncepata.

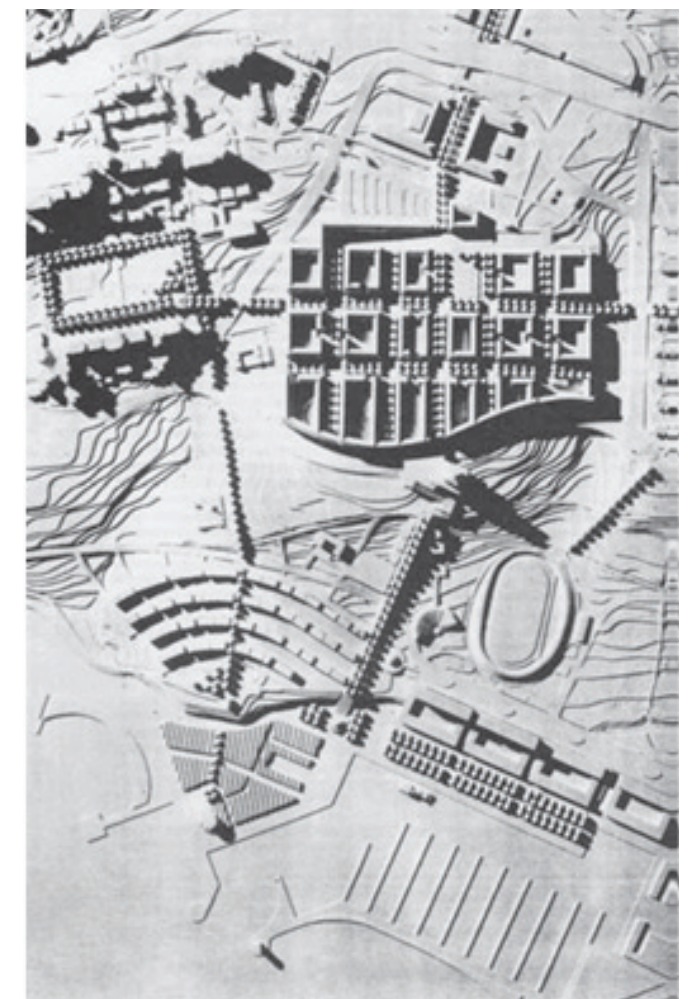
sl. 24. naselje Žnjan - Dragovode, izvedena tri bloka (u pozadini), 2005.

sl 25. Skica za natječajni projekt M. Hrčić

sl 26. Pogled na Žnjan s mora

sl 27. fotografija makete, natječajni rad, M. Hrčić, D. Mance i N. Šegvić, 1984.

sl 28. primjeri nedovršene ilegalne stambene izgradnje

INDIVIDUALNA STAMBENA IZGRADNJA

Usprkos intenzivnoj izgradnji stambenih zgrada i nebodera, stambena kriza nije jenjavala pa se, usporedo s kolektivnom društvenom, odvija i privatna individualna izgradnja. Planeri nisu pridavali veću važnost naseljima individualne izgradnje, te je takva izgradnja isključivo bila inicijativa pojedinaca. Naselja individualne stambene izgradnje zauzimaju veće površine, u njima živi znatno manji broj stanovnika i skuplja je izgradnja komunalne infrastrukture, pa se to smatralo neracionalnim trošenjem prostora. Individualnu stambenu izgradnju dijelimo na kontroliranu, u kojoj su objekti građeni uz građevinsku dozvolu, i nekontroliranu, u kojoj su objekti građeni bez građevinske dozvole. U razdoblju od 1945. do 1957. u Splitu je izgrađeno 1.181 stan, a od 1958. do 1970. 6.928 stanova u obiteljskim kućama (J. Vojnović, 1976). Prva nekontrolirana naselja individualne izgradnje bila su Brda, Kman i Visoka, nastala 1950-ih i 1960-ih na tadašnjoj periferiji grada, gradnjom uglavnom manjih individualnih objekata od betona ili betonskih blokova, koja su često godinama ostajala siva i neožbukana, bez pravog krova. Pored toga što je veliki broj objekata godinama ostao nedovršen, ovakva naselja je karakterizirala neuređenost komunalne i urbane infrastrukture. Dok se kroz izgradnju društvenih naselja donekle uspijevalo paralelno s gradnjom stanova izgraditi i sva potrebna komunalna infrastruktura, u individualnim naseljima ta izgradnja bila je minimalna pa su takva naselja znatno zaostajala po standardu života. Iako su danas naselja obiteljskih kuća puno uređenija, već iz samog rasporeda ulica, koje su vrlo nepravilne, može se zaključiti da su nastala stihijski.

Brda su stambena jedinica na sjevernoj strani Splitskog poluotoka, neposredno uz Sjevernu luku. Izgradnja naselja je počela 1950-ih godina nakon izgradnje željezničkog tunela, a do tada je bilo izgrađeno samo pedesetak kuća. Veći dio naselja čine obiteljske kuće koje su u početku bile bespravno sagrađene, ali su kasnije legalizirane. Godinama je bilo prilično izolirano naselje na periferiji grada koje je pripadalo naseljima lošijeg životnog standarda. Krajem 1960-ih izgrađeno je nekoliko stambenih zgrada. Stambena jedinica Kman jedno je od najstarijih naselja poslijeratne individualne izgradnje, u početku većim dijelom nekontrolirane. Visoka je naselje individualne stambene izgradnje, nastalo 1960-ih godina najvećim dijelom nekontroliranom izgradnjom. Primjer je naselja nastalog kao posljedica intenzivne imigracije u Split. Većinu stanovnika čine doseljenici iz Dalmatinske Zagore. Danas je samo manji dio objekata bez građevinskih dozvola.

Problem nekontrolirane izgradnje Split je zahvatio već 1950-ih godina, ali do danas nisu pronađena efikasna rješenja. Krajem 1960-ih godina u Splitu je bilo oko 2.000 bespravno izgrađenih objekata, od čega 1.800 stambenih (S. Muljačić, 1969). Godine 1970. samo na Splitskom poluotoku bilo je 1.035 bespravnih

objekata, od toga najviše na Brdima (224), Dragovodama (135), Visokoj (174), Blatinama (94) i Kmanu (86) (S. Bjelajac, 1970). Val nekontrolirane izgradnje ugrozio je i planski razvoj grada. S obzirom na lošiji materijalni status doseljenika i njihovu nemogućnost kupovine stana, odlučuju se na nekontroliranu izgradnju i tako se u Splitu javljaju divlja naselja.

Jedno od osnovnih obilježja zajedničko svim ovim zonama je da se bespravno izgrađeni objekti javljaju grupirano na rubovima grada, tako da nastaju čitava naselja čiji stanovnici imaju sličan način života, mentalitet i probleme. Obilježja divlje gradnje su osim toga da se gradi mimo prostornog plana, bez projekta, objekti se postavljaju u prostoru prema vlastitom nahođenju bez obzira na planove provođenja komunalne infrastrukture, i grade se u visinu a ne u širinu zbog nedostatka zemljišta. Učestala je pojava i da jedna obiteljska kuća ima više vlasnika.

Problem nekontrolirane izgradnje Split je zahvatio već 1950-ih godina, ali do danas nisu pronađena efikasna rješenja. Krajem 1960-ih godina u Splitu je bilo oko 2.000 bespravno izgrađenih objekata, od čega 1.800 stambenih.

Što se tiče završne obrade objekti često godinama ostaju neožbukani i bez krova i opći dojam naselja je neskladan. Često se grade uz pomoć vlastite radne snage, prema financijskim mogućnostima, ponekad i čitav jedan radni vijek. Naselja nekontrolirane izgradnje djeluju kaotično jer je mreža ulica vrlo nepravilna te ulice često završavaju u dvorištima kuća. Mnoge ulice nemaju nogostup, a neka naselja niti javnu rasvjetu.

Ukoliko grad odluči legalizirati takve objekte, prisiljen je mijenjati postojeći GUP i namjenu površina, a zatim se komunalna infrastruktura počinje graditi prema stanju na terenu. U početku nekontrolirana naselja često nemaju osnovne komunalne sadržaje. Ne postoji vodovod, kanalizacija, organizirani odvoz smeća, električna struja, škole, trgovine, ceste i slično.

ZAKLJUČAK

Splitska je specifičnost da je organizirana stambena izgradnja bila gotovo isključivo ograničena na društveno usmjerenu kolektivnu izgradnju, a posve je zapostavila druge oblike stanovanja. Veliki nedostatak takve izgradnje je i taj da je uglavnom gradila stanove, a zanemarivala druge sadržaje potrebne unutar stambenih naselja, pa većina naselja djeluje nedovršena. Zelene površine nisu uređene, nedostaju parkirališta, trgovine i kulturni sadržaji. Stambena naselja mogu zadovoljiti isključivo funkciju stanovanja i ništa više.

Paralelno s izgradnjom potpuno novih kolektivnih naselja, na periferiji grada zbog jeftinijeg zemljišta odvija se izgradnja individualnih naselja, koja su velikim dijelom bila bespravno izgrađena. Devedesetih godina nekontrolirana izgradnja postala je dominirajući oblik stambene izgradnje u Splitu. Umjesto da su postojeći planovi usmjeravali izgradnju, izgradnja je usmjeravala planove tj. prilagođavani su stanju na terenu.

Stihijska prostorna ekspanzija grada za sobom povlači i socijalnu segregaciju u prostoru na osnovu porijekla i imovinskog statusa. Međutim, to nije jedini čimbenik promjene u javnom prostoru grada. Razvoj tehnologije i industrije motornih vozila je doveo do toga da je moderni grad predan ponajprije kretanju i skladištenju automobila. Ulica više nema značenje koje je nekad imala, transformirala se kroz vrijeme i postala od osnovnog javnog prostora grada gdje se odvijao većinom samo pješачki promet i javni život, u najbržu vezu za automobilski promet, bez obzira na cijenu u društvenom smislu.

Promatrajući povijesne uzore, primjećujemo da je profil renesansnog grada je uobičajeno nizak, horizontalan, sa bliskom

vezom života u zgradama i aktivnostima na ulici. Izumom mehaničkog dizala i novim tehnologijama građenja, moderni grad je postao sredina u kojoj umjesto horizontala dominiraju vertikale - visoki neboderi, koji ne sudjeluju u životu na ulici. Pojava trgovačkih centara također je prelila trgovinu i zabavu sa ulice, koja više ne služi kao mjesto okupljanja, na kontrolirani, umjetno stvoreni javni prostor. Stanovnik modernog grada primoran je ostvarivati društveni život na osobnom ili kontroliranom teritoriju umjesto da se upušta u zajednički suživot koji se odvija na ulici. Moderni grad oblikuje naše ponašanje, što za posljedicu ima izmijenjenu kolektivnu svijest o značenju javnog prostora.

Trgovački centri, trgovi ispred korporacijskih sjedišta i slična mjesta stvaraju iluziju javnog prostora, iz koje su pažljivo uklonjeni rizici i nesigurnosti svakodnevnog života. Ovo se prvenstveno odnosi na marginalizirane pojedince u društvu, i time se stvara ono što Trevor Boddy (1992.) naziva „analogni grad“ - grad umjetnog javnog prostora lišen siromašnog, problematičnog, nepoželjnog sloja društva.

Proučavajući sve navedene procese koji se odvijaju na rubovima grada, ovim diplomskim radom nastoje se prije svega locirati problematične zone čija je glavna karakteristika da se nalaze u tkivu grada a da mu istovremeno ne pripadaju, odnosno da zauzimaju fizički prostor u gradskoj strukturi a nemaju obilježja grada. Koristeći komprimirani „paket“ javnih sadržaja koji nedostaju i rudimentarnog javnog prostora počevši od trga i ulice na kojima se odvija socijalni život, težnja je ostvariti dodanu vrijednost i omogućiti podlogu za podizanje kvalitete života na specifičnim mikrolokacijama.

Paralelno s izgradnjom potpuno novih kolektivnih naselja, na periferiji grada zbog jeftinijeg zemljišta odvija se izgradnja individualnih naselja, koja su velikim dijelom bila bespravno izgrađena. Umjesto da su postojeći planovi usmjeravali izgradnju, izgradnja je usmjeravala planove tj. prilagođavani su stanju na terenu. čega 1.800 stambenih.

LITERATURA:

1. "Trg na rubu povijesne jezgre - granice povijesnog središta", Ivana Šverko, znanstveni časopis Prostor 5 (1997), 2(14)
 2. "Tri stambena sklopa arhitekta Stanka Fabrisa u Splitu iz 1960-ih", Hrvoje Bartulović, Andrej Uchytíl, Karin Šerman, znanstveni časopis Prostor 21 (2013), 2(46)
 3. "Tri primjera javnih prostora stambenih naselja Splita iz druge polovice 20. stoljeća", Ana Grgić, Sanja Matijević Barčot, znanstveni časopis Prostor 21 (2013), 1(45)
 4. "Razvoj Splita III od 1968. do 2009. godine", Višnja Kukoč, znanstveni časopis Prostor 18(2010), 1(39)
 5. "Arhitektura grada", Aldo Rossi, Građevinska knjiga, Beograd, 2008.
 6. "Arhitektonski natječaji u Splitu 1945.-1995.", Darovan Tušek, Društvo arhitekata Splita i Građevinski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 1996.
 7. "Arhitektonski natječaji u Splitu 1918-1941." Darovan Tušek, Split, 1994.
 8. "Razvoj stambenih naselja Splita nakon Drugog svjetskog rata", Sanja Klempić, Hrvatski geografski glasnik 66/2, 95 – 120 (2004)
 9. "The future of public space: beyond invented streets and reinvented places", Tridib Banerjee, Journal of the American Planning Association, 67, 9–24.10. (2001)
 10. "What is lost space?", Roger Trancik, Finding Lost Space: Theories of Urban Design, Van Nostrand Reinhold, New York, 1–20 (1986)
-

ISTOČNO OD GRADA

Fakultet građevinarstva, arhitekture i geodezije / Sveučilište u Splitu

student
DORA POPIĆ

komentorica
dr. sc. Ana Šverko dipl. ing. arh.

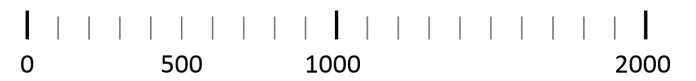
mentorica
doc. Iva Letilović dipl. ing. arh.

siječanj
2015.

Sveučilište u Splitu
Fakultet građevinarstva,
arhitekture i geodezije
diplomski rad: ISTOČNO OD GRADA

**ZONE NEPLANSKE
STAMBENE IZGRADNJE
M 1:20000**

mentorica: doc. Iva Letilović dipl. ing. arh.
komentorica: dr.sc. Ana Šverko dipl.ing.arh
studentica: Dora Popić

- kino dvorane
- lokacije projekta
- postojeći sadržaj

- gradske knjižnice
- lokacije projekta
- postojeći sadržaj

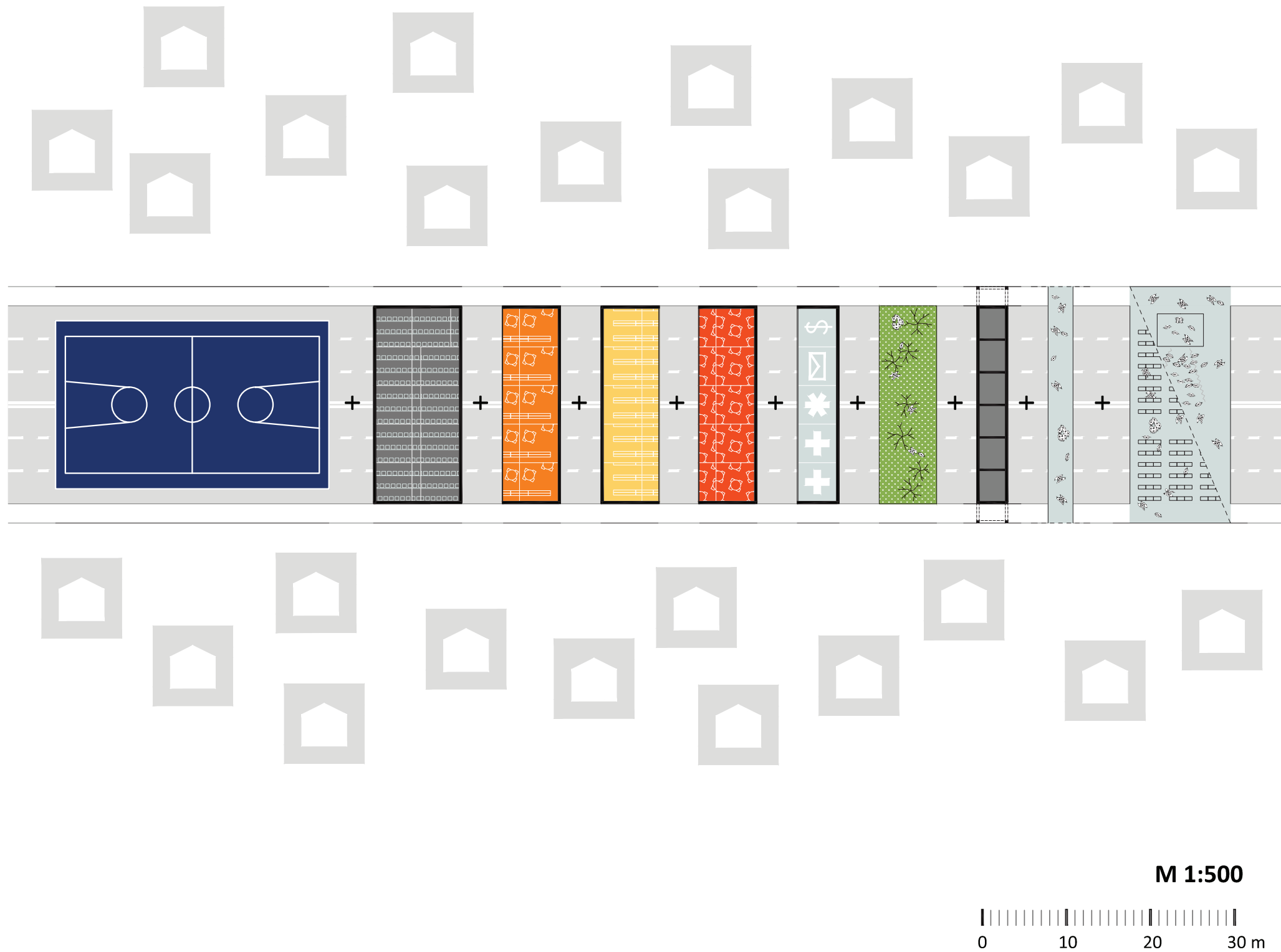

- tržnice na otvorenom
- lokacije projekta
- postojeći sadržaj

- sportska infrastruktura
- lokacije projekta
- postojeći sadržaj

SINGULARNOST SADRŽAJA

u zonama neplanske gradnje;
isključivo stambeni

CESTA KAO PARCELA ZA GRADNJU

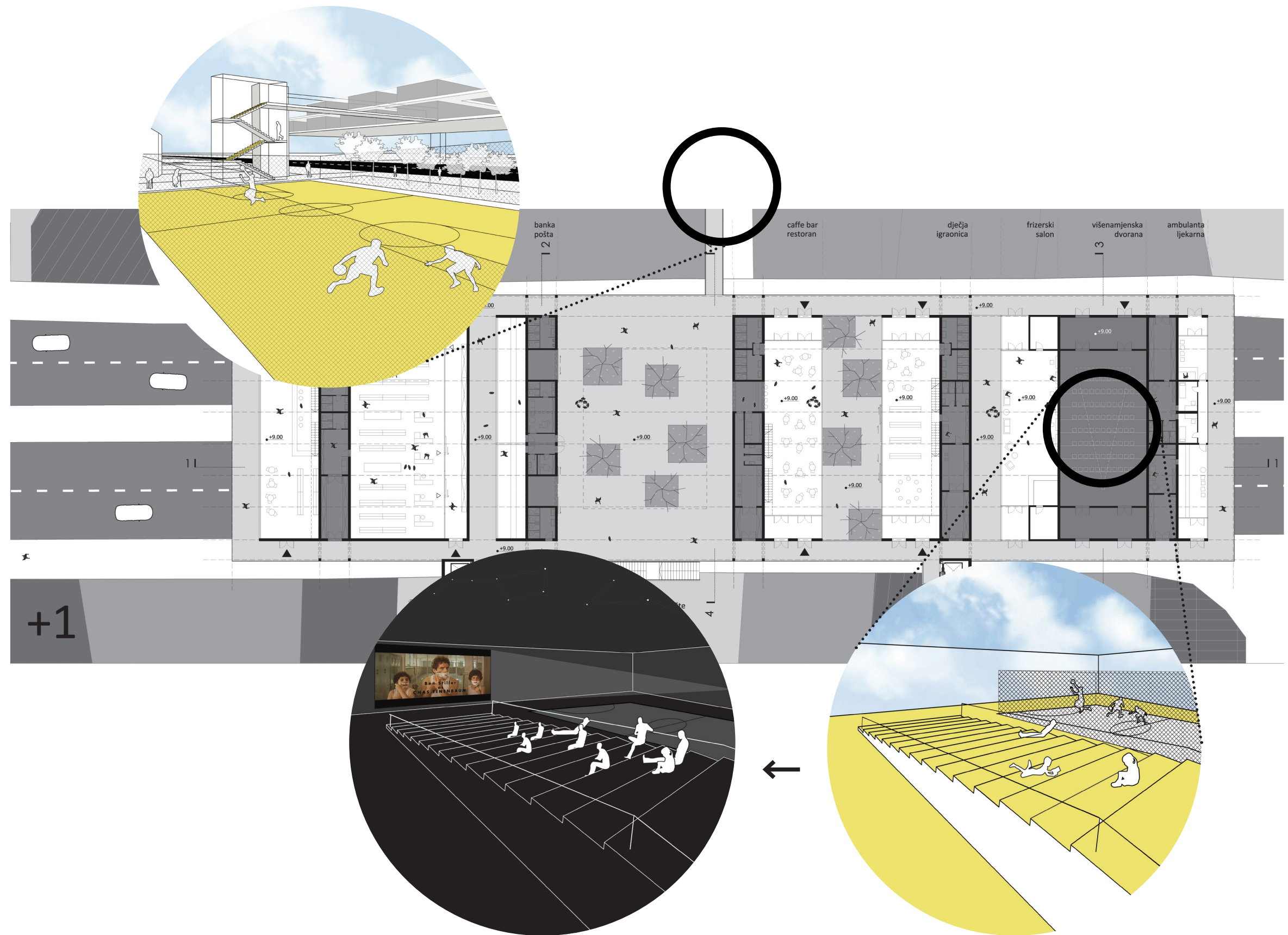
Univerzalni element koji se pojav-
ljuje u svim zonama omeđujući ih
ili presjecajući, uvijek jednakih ili
sličnih dimenzija, omogućuje prim-
jenu jednog prototipa projekta na
više različitih lokacija uz
minimalne prilagodbe

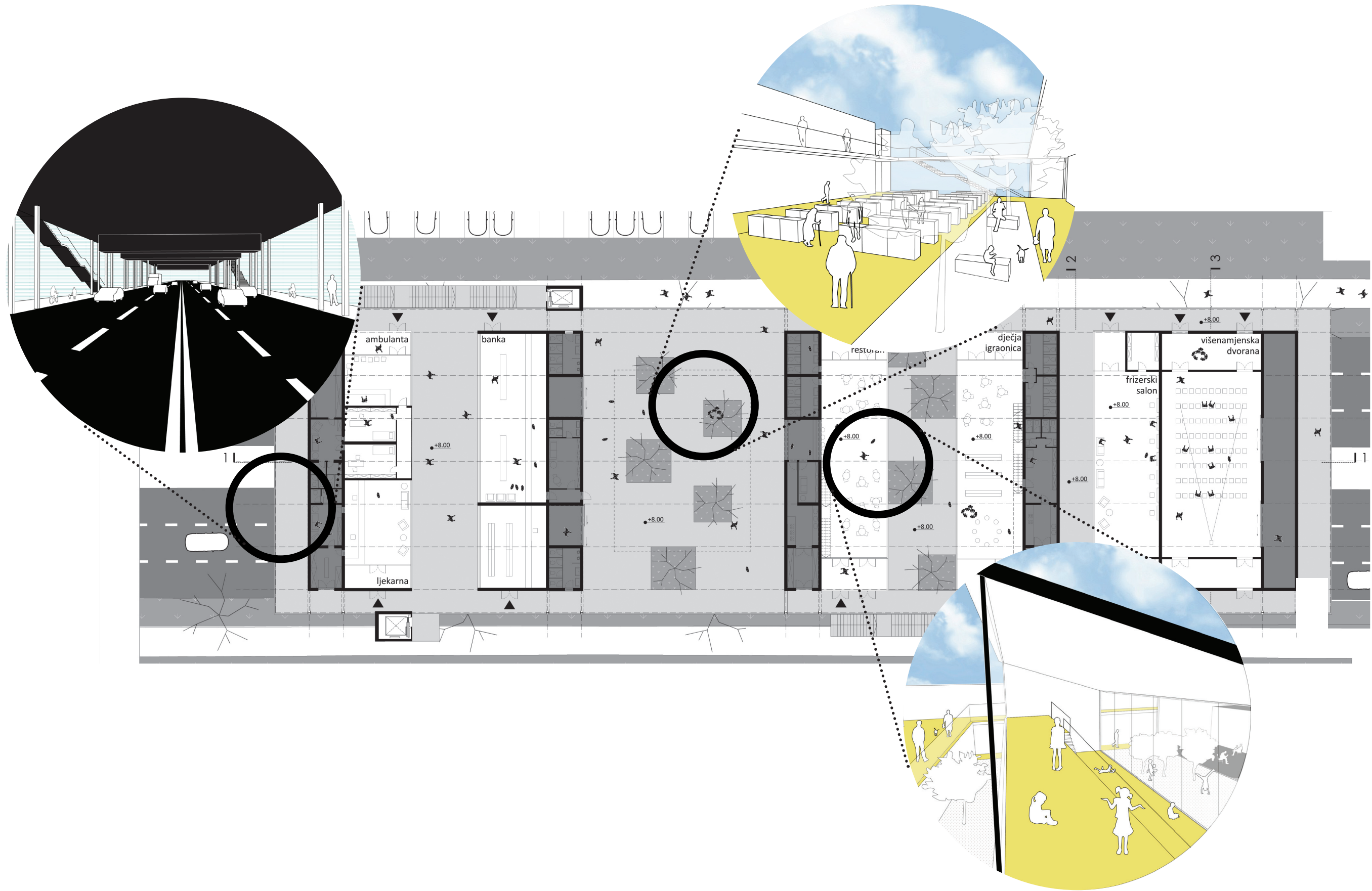
SIROMAŠTVO JAVNOG PROSTORA

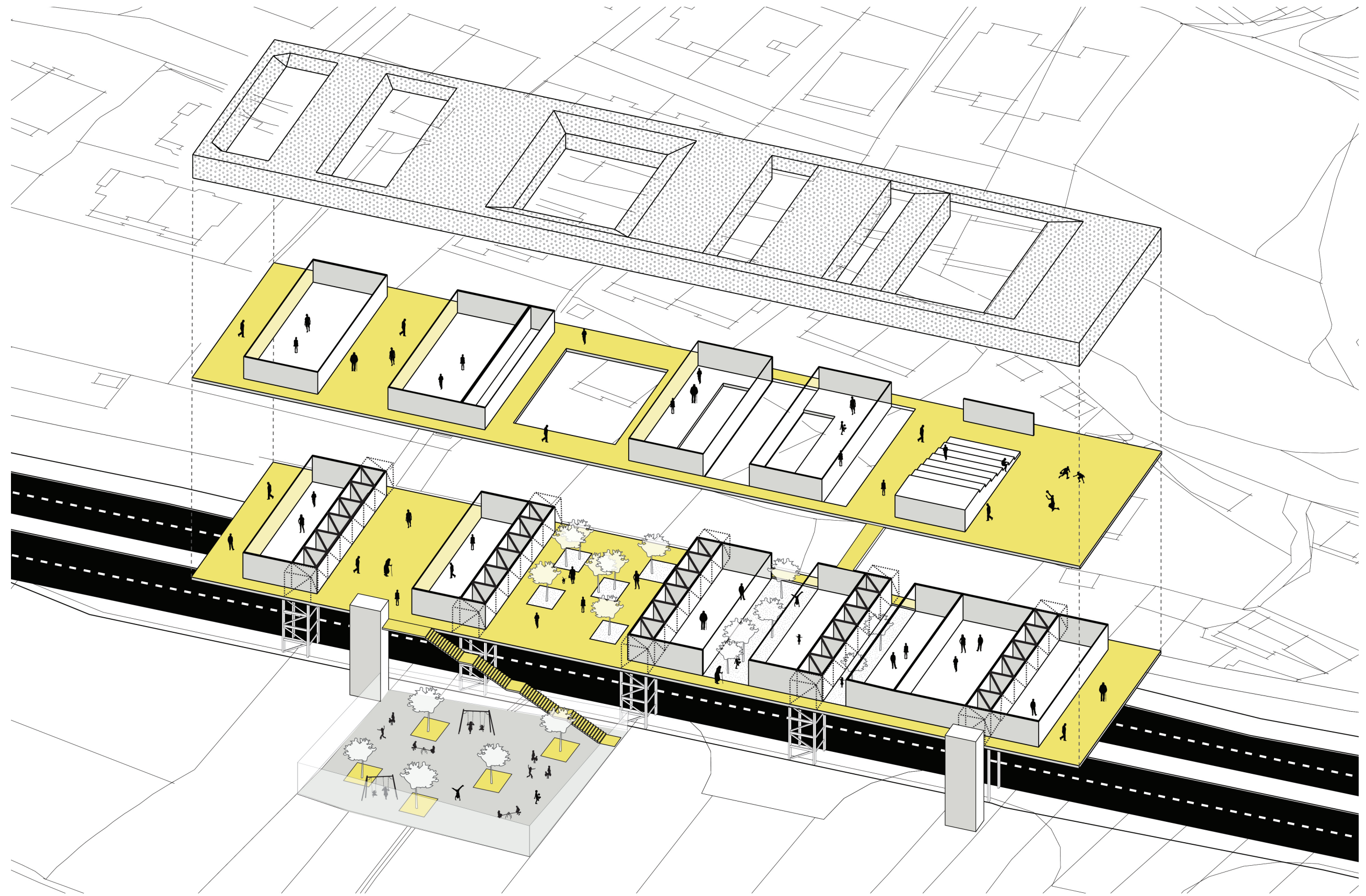
osim singularnosti sadržaja, profili
ulica i javnih prostora nisu takvi da
podržavaju odvijanje društvenog
života

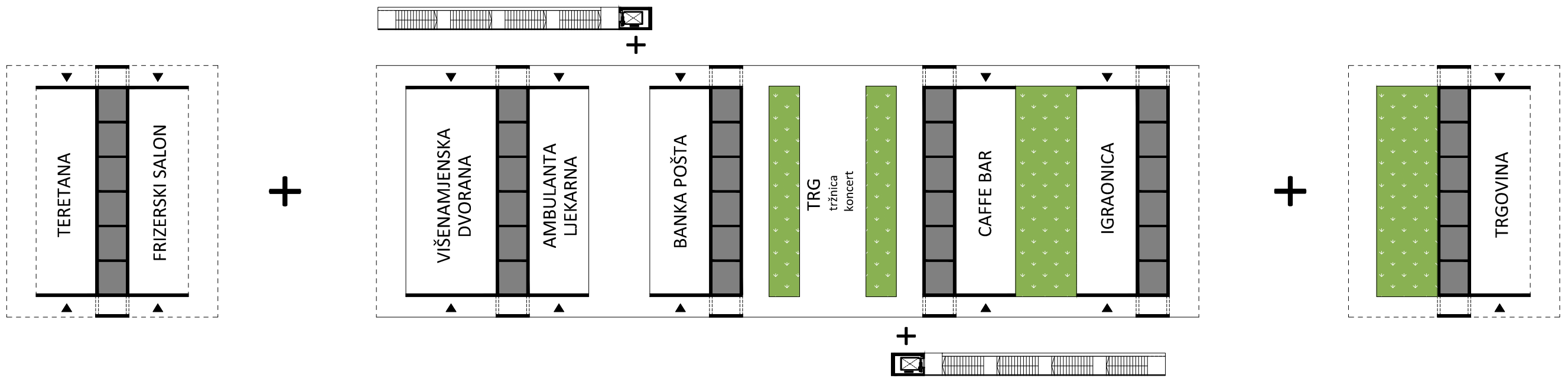
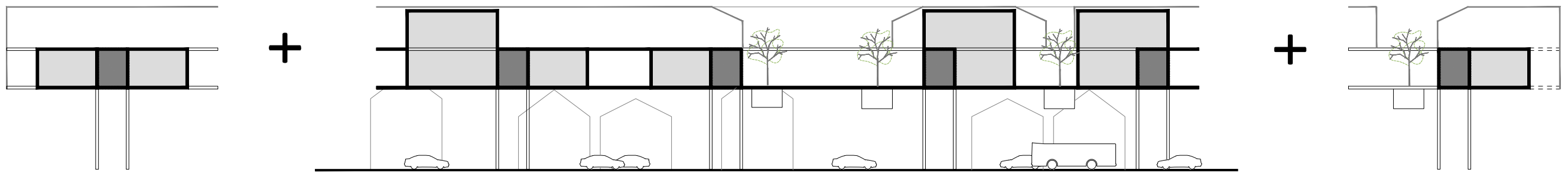
OPLEMENJIVANJE ZONA

spektrum novih sadržaja u konstruk-
tu u cjelini s osnovnim javnim pros-
torima - pješačkim ulicama i trgov

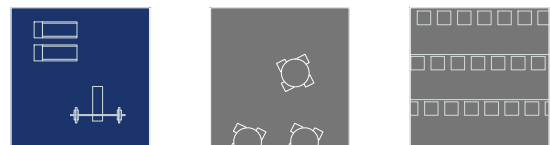

DODATNI SADRŽAJI FORMIRANI
OVISNO O POTREBI

teretana noćni klub kino

OSNOVNI PAKET JAVNIH
PROSTORA I SADRŽAJA

ambulantna ljekarna pošta banka park tržnica trgovina

DODATNI SADRŽAJI FORMIRANI
OVISNO O POTREBI

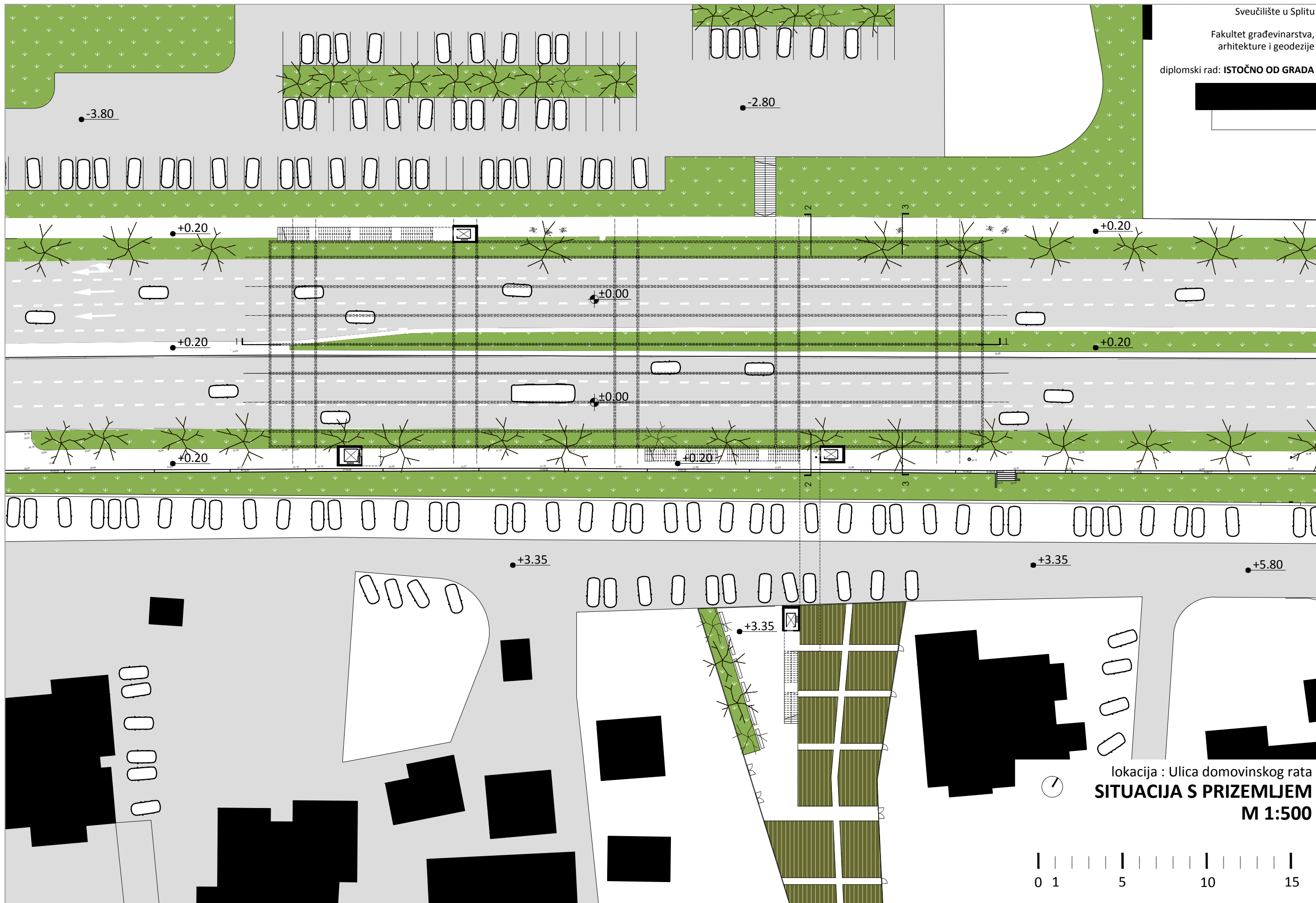

odjel gradske knjižnice restoran frizerski salon

SHEMA SPAJANJA JEDINICA
M 1:500

lokacija : Ulica domovinskog rata
SITUACIJA S PRIZEMLJEM
M 1:500

mentorica: doc. Iva Letilović dipl.ing.arh.
komentorica: dr.sc. Ana Šverko dipl.ing.arh.
studentica: Dora Popić

Sveučilište u Splitu
 Fakultet građevinarstva,
 arhitekture i geodezije
 diplomski rad: ISTOČNO OD GRADA

lokacija: Ulica domovinskog rata
TLOCRT 1. KATA M 1:200

mentorica: doc. Iva Letilović dipl.ing.arh.
 komentarka: dr.sc. Ana Šverko dipl.ing.arh.
 studentica: Dora Popić

lokacija: Ulica domovinskog rata
TLOCRT 2. KATA M 1:200

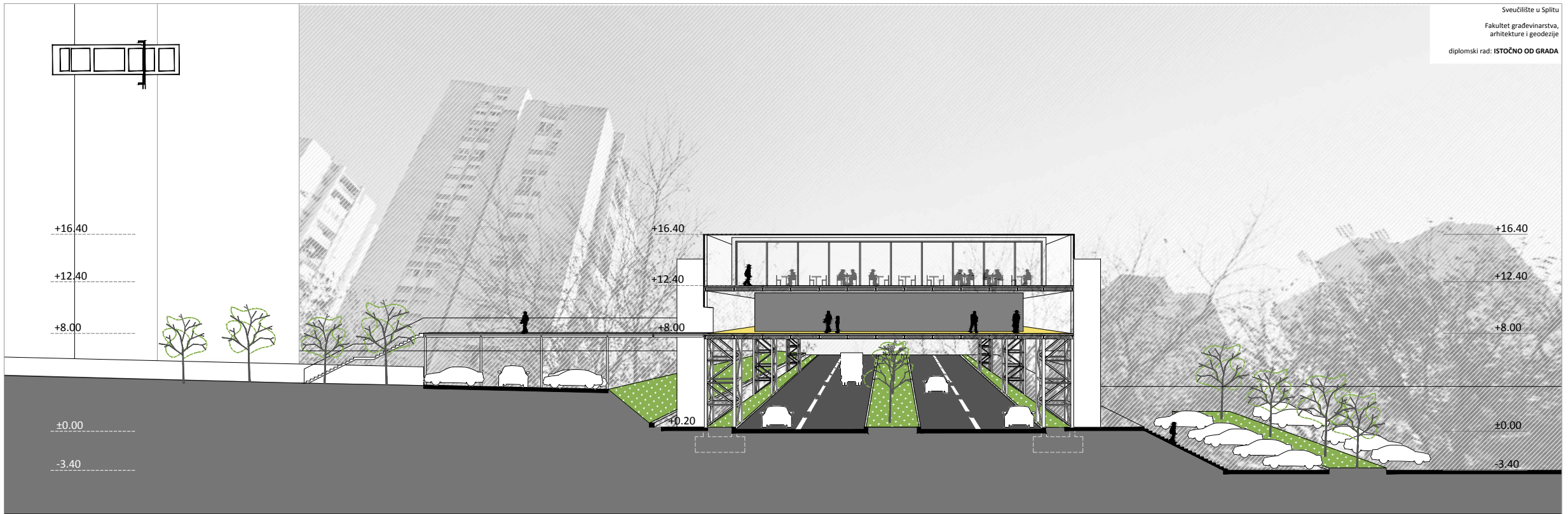
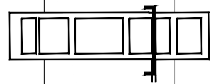
0 1 5 10 15

Sveučilište u Splitu
 Fakultet građevinarstva,
 arhitekture i geodezije
 diplomski rad: ISTOČNO OD GRADA

lokacija: Ulica domovinskog rata
TLOCRT KROVA M 1:200

mentorica: doc. Iva Letilović dipl.ing.arh.
 komentatorica: dr.sc. Ana Šverko dipl.ing.arh.
 studentica: Dora Popić

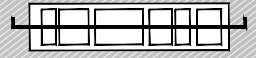

Sveučilište u Splitu
Fakultet građevinarstva,
arhitekture i geodezije
diplomski rad: ISTOČNO OD GRADA

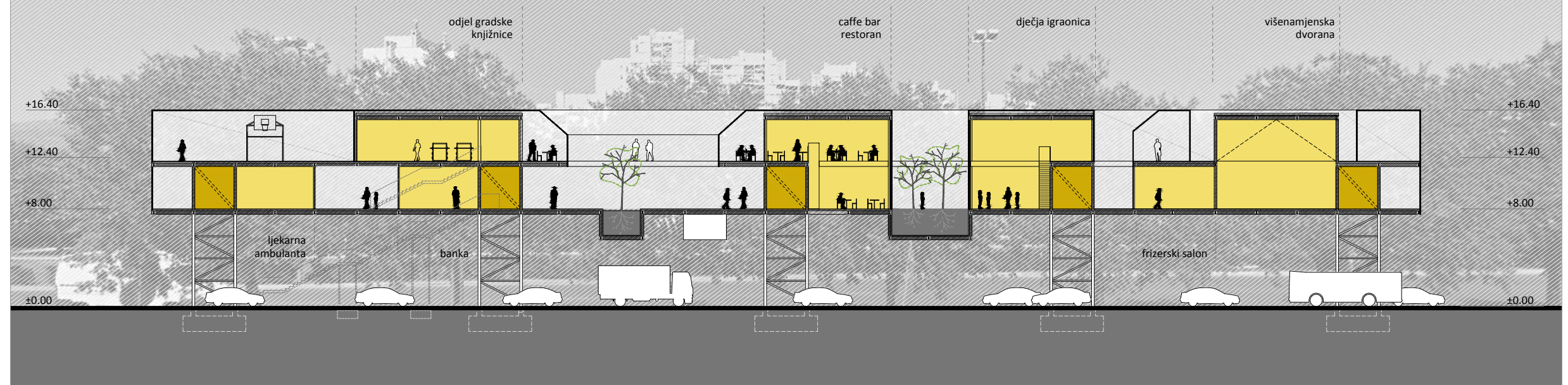
lokacija: Ulica domovinskog rata
PRESJEK 2-2 M 1:200

mentorica: doc. Iva Letilović dipl.ing.arh.
komentarica: dr.sc. Ana Šverko dipl.ing.arh.
studentica: Dora Popić

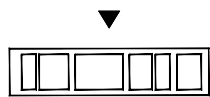
Sveučilište u Splitu
Fakultet građevinarstva,
arhitekture i geodezije
diplomski rad: **ISTOČNO OD GRADA**

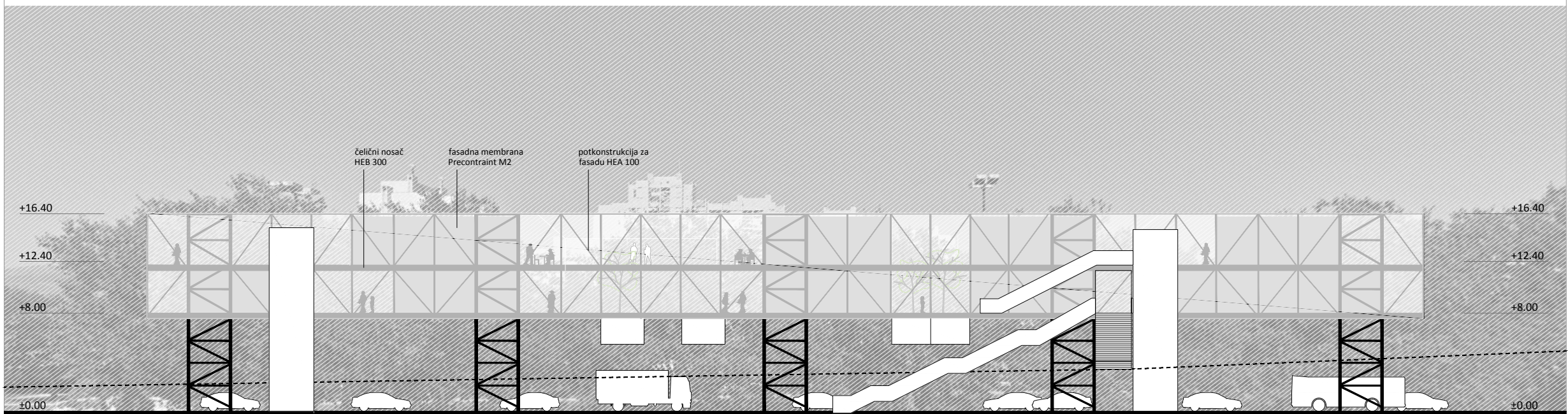
lokacija: Ulica domovinskog rata
PRESJEK 1-1 M 1:200

mentorica: doc. Iva Letilović dipl.ing.arh.
komentarica: dr.sc. Ana Šverko dipl.ing.arh.
studentica: Dora Popić

Sveučilište u Splitu
Fakultet građevinarstva,
arhitekture i geodezije
diplomski rad: ISTOČNO OD GRADA

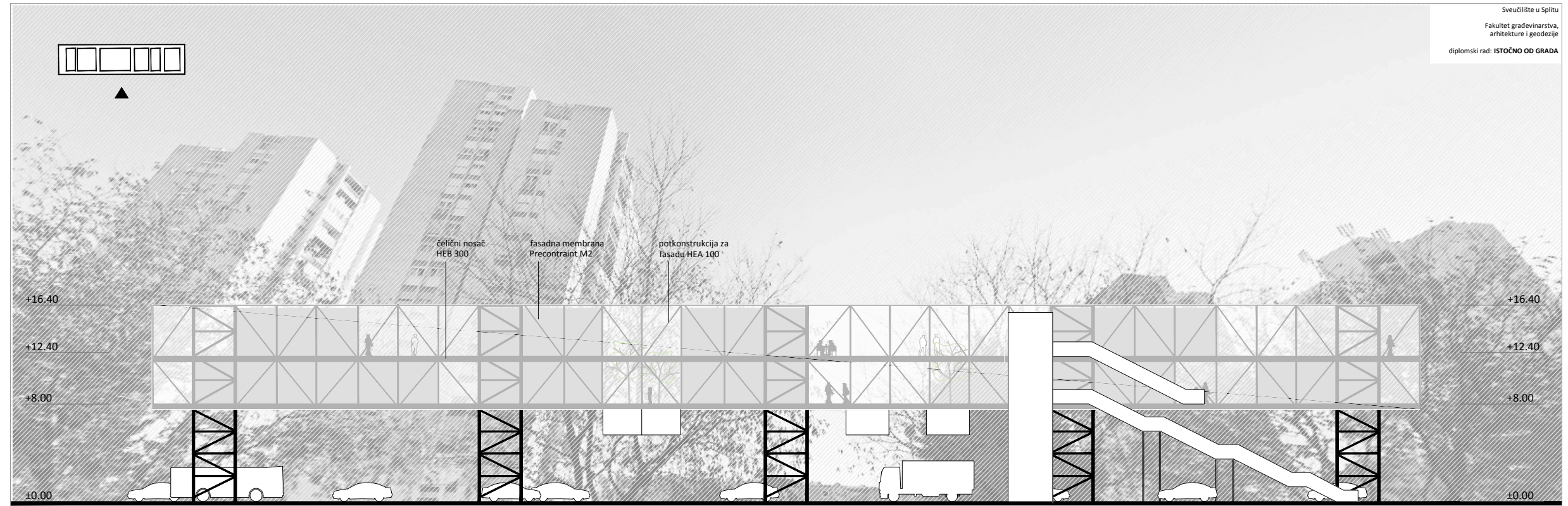
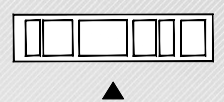
pješačka komunikacija

lokacija: Ulica domovinskog rata
PROČELJE SJEVER M 1:200

mentorica: doc. Iva Letilović dipl.ing.arh.
komentorica: dr.sc. Ana Šverko dipl.ing.arh.
studentica: Dora Popić

Sveučilište u Splitu
Fakultet građevinarstva,
arhitekture i geodezije
diplomski rad: ISTOČNO OD GRADA

čelični nosač
HEB 300

fasadna membrana
Precontraint M2

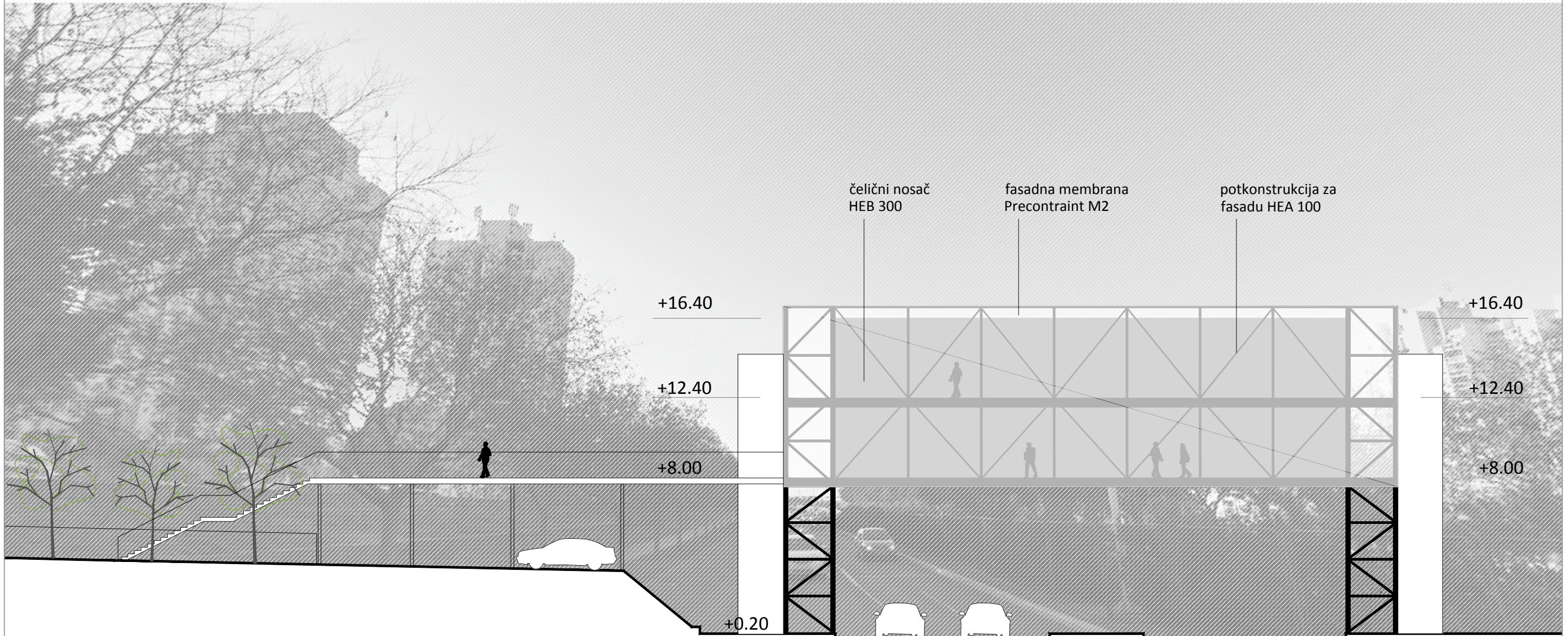
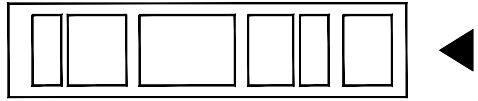
potkonstrukcija za
fasadu HEA 100

pješačka komunikacija

lokacija: Ulica domovinskog rata
PROČELJE JUG M 1:200

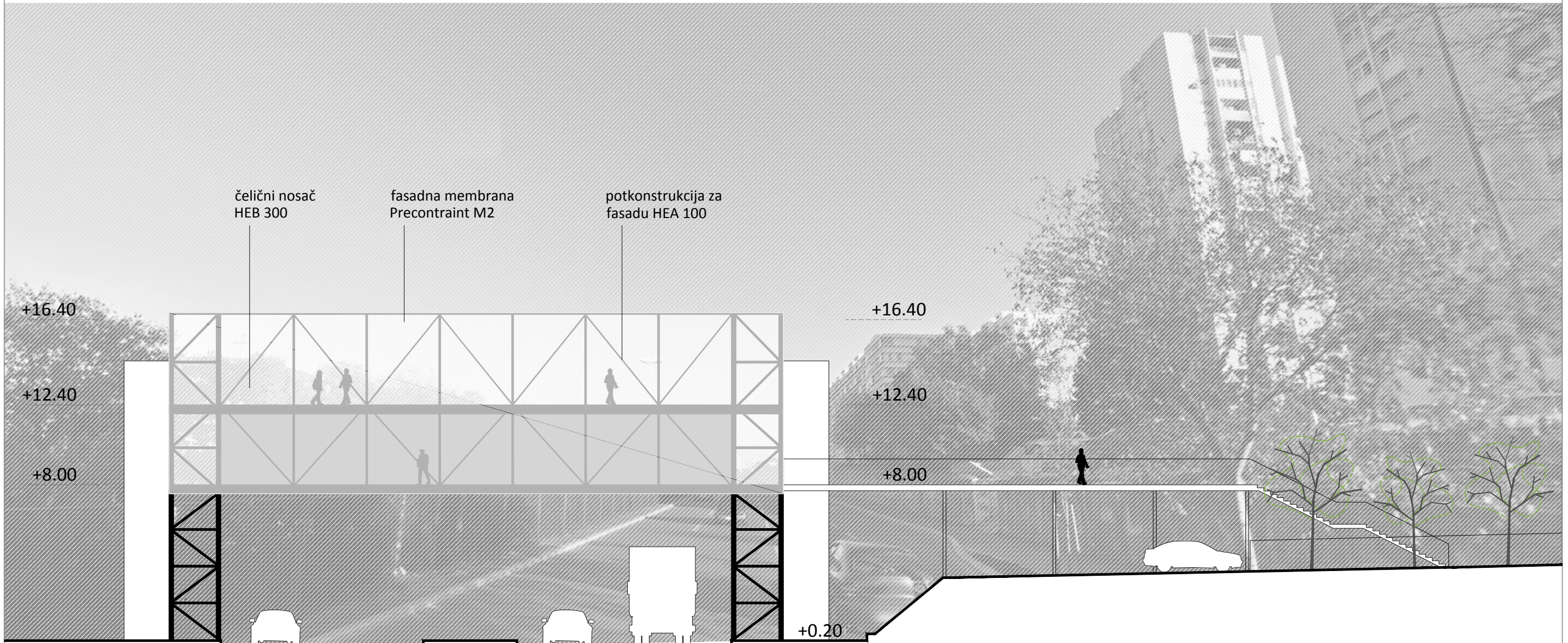
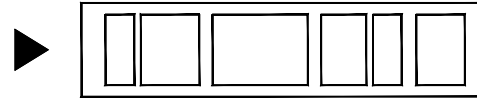

mentorica: doc. Iva Letilović dipl.ing.arh.
komentorica: dr.sc. Ana Šverko dipl.ing.arh.
studentica: Dora Popić

lokacija: SIROBUJA
PROČELJE ISTOK
M 1:200

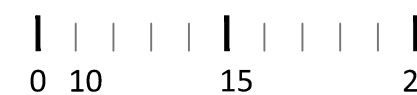
lokacija: SIROBUJA
PROČELJE ZAPAD M 1:200

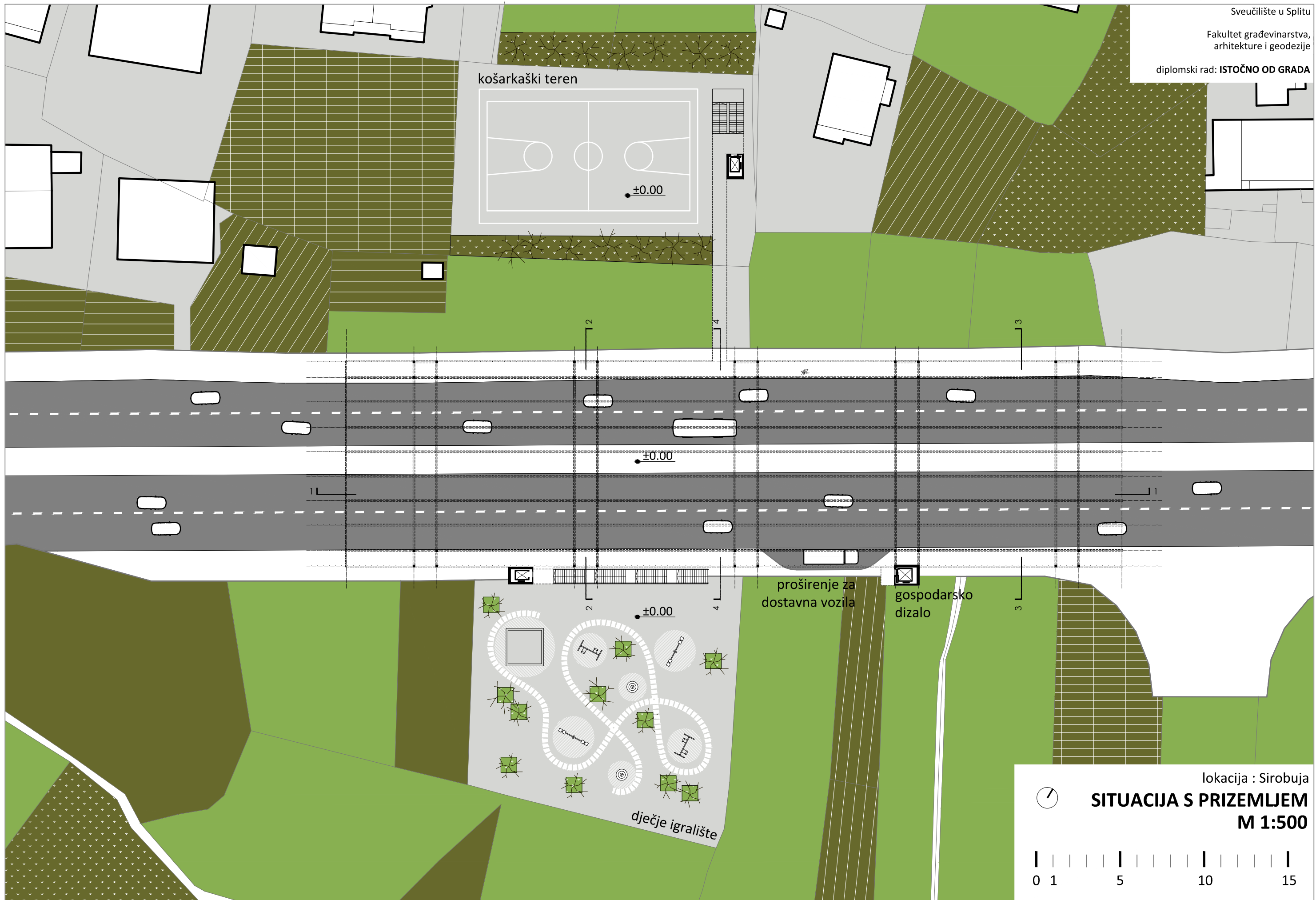

lokacija: SIROBUJA

SITUACIJA M 1:2000

mentorica: doc. Iva Letilović dipl. ing. arh.
komentorica: dr.sc. Ana Šverko dipl.ing.arh
studentica: Dora Popić

lokacija : Sirobuja

SITUACIJA S PRIZEMLJEM
M 1:500

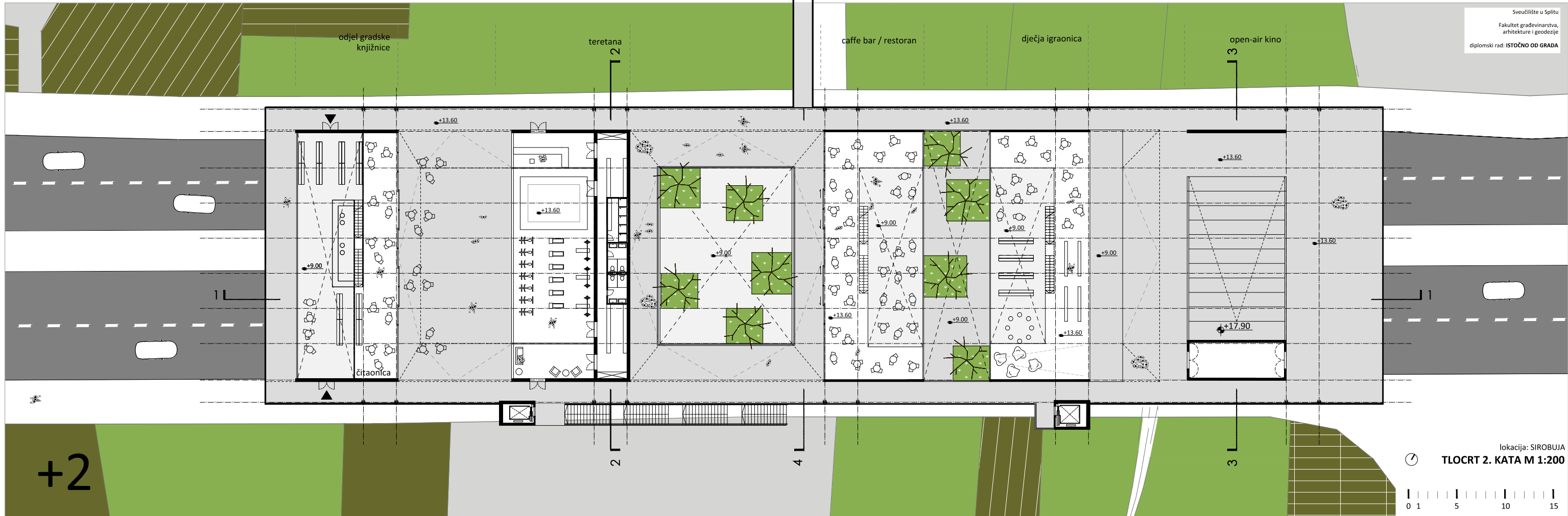

Sveučilište u Splitu
 Fakultet građevinarstva,
 arhitekture i geodezije
 diplomski rad: ISTOČNO OD GRADA

lokacija: SIROBUJA
TLOCRT 1. KATA M 1:200

mentorica: doc. Iva Letilović dipl. ing. arh.
 komentarka: dr.sc. Ana Šverko dipl.ing.arh.
 studentica: Dora Popić

Sveučilište u Splitu
 Fakultet građevinarstva,
 arhitekture i geodezije
 diplomski rad: **ISTOČNO OD GRADA**

lokacija: SIROBUJA
TLOCRT 2. KATA M 1:200

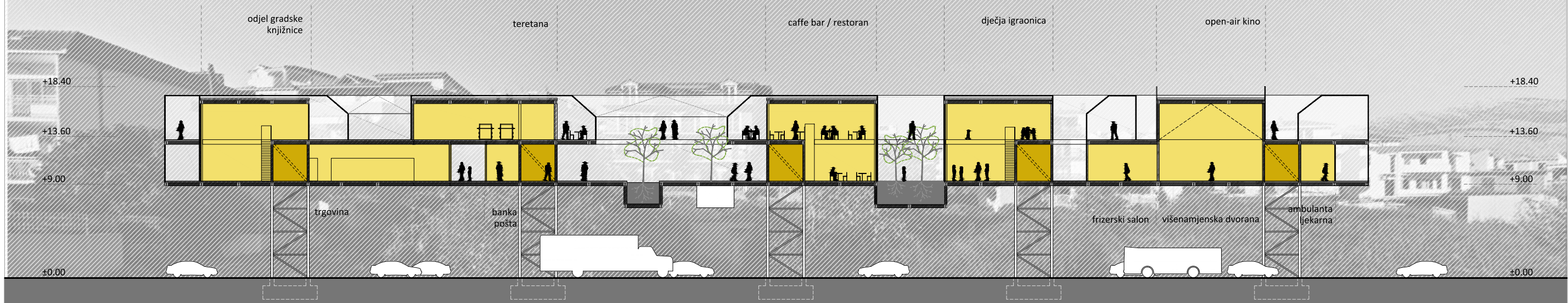
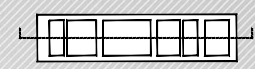

mentorica: doc. Iva Letilović dipl. ing. arh.
 komentarka: dr.sc. Ana Šverko dipl.ing.arh
 studentica: Dora Popić

lokacija: SIROBUJA
TLOCRT KROVA M 1:200

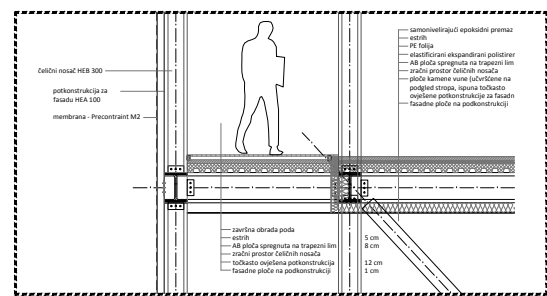

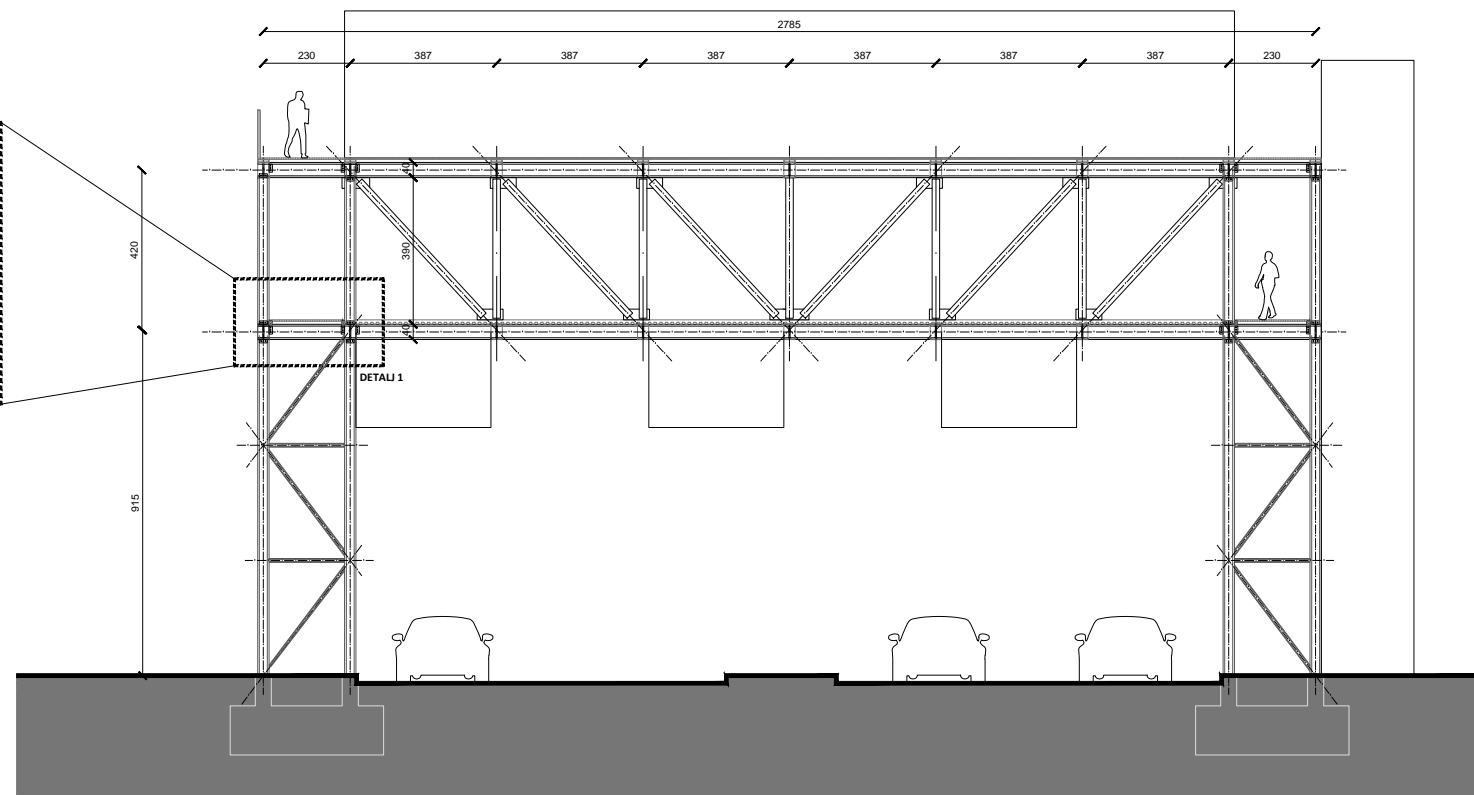
lokacija: SIROBUJA
PRESJEK 1-1 M 1:200

mentorica: doc. Iva Letilović dipl. ing. arh.
komentarica: dr.sc. Ana Šverko dipl.ing.arh
studentica: Dora Popić

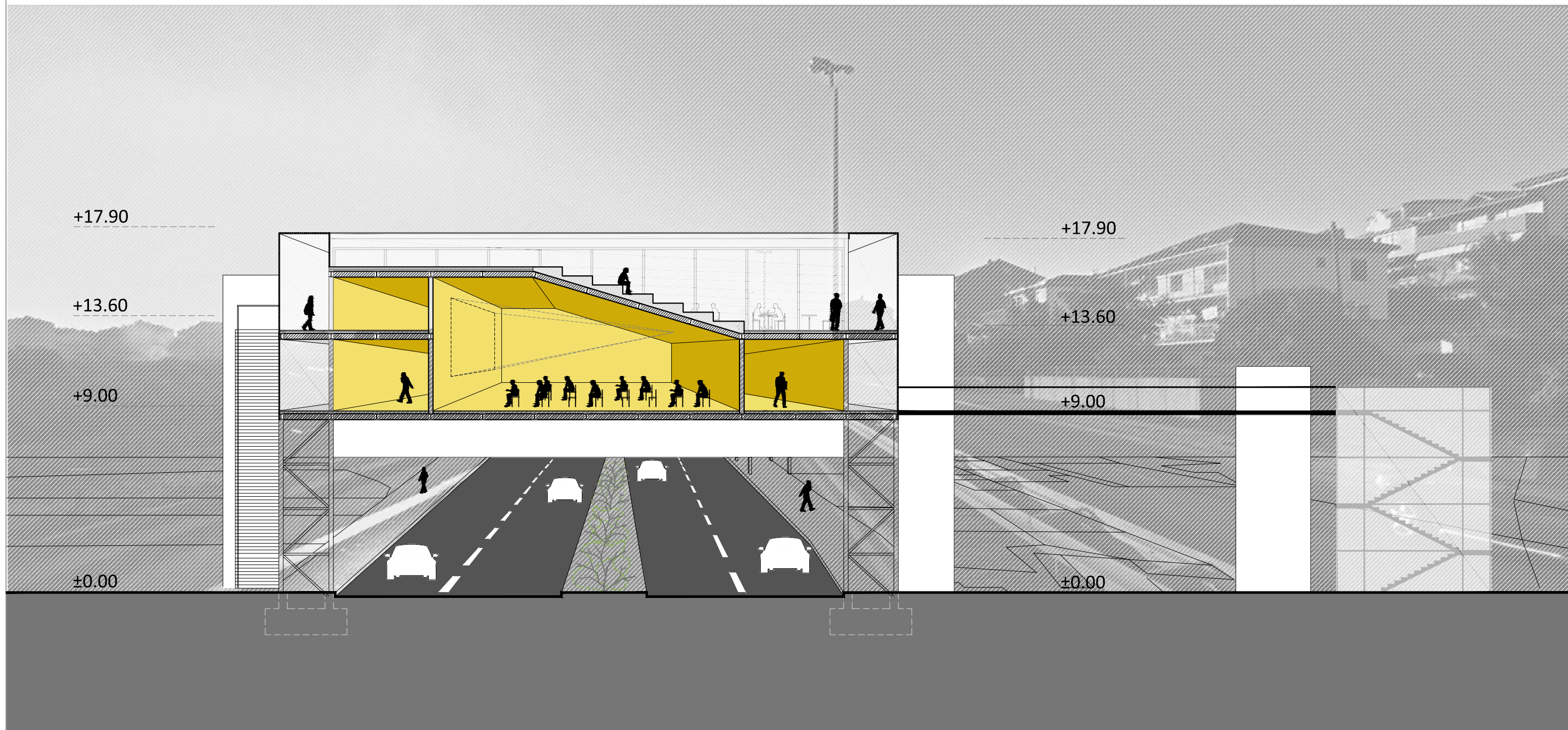
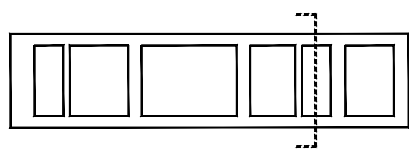

DETALJ MEĐUKATNE
KONSTRUKCIJE
M 1:20

PRESJEK 2-2 M 1:100

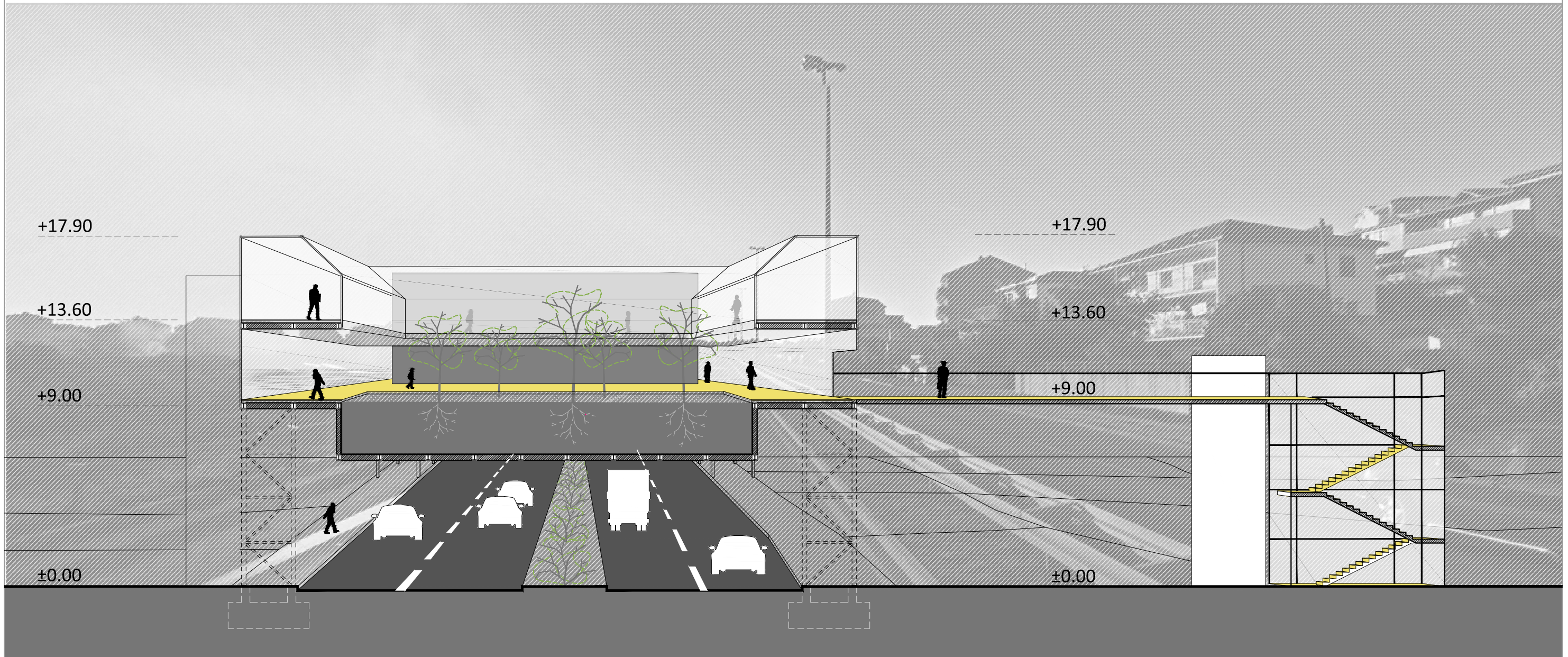
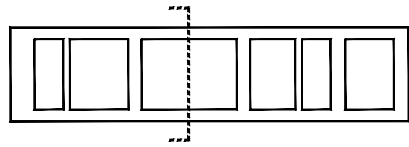

lokacija: SIROBUJA
PRESJEK 3-3 M 1:200

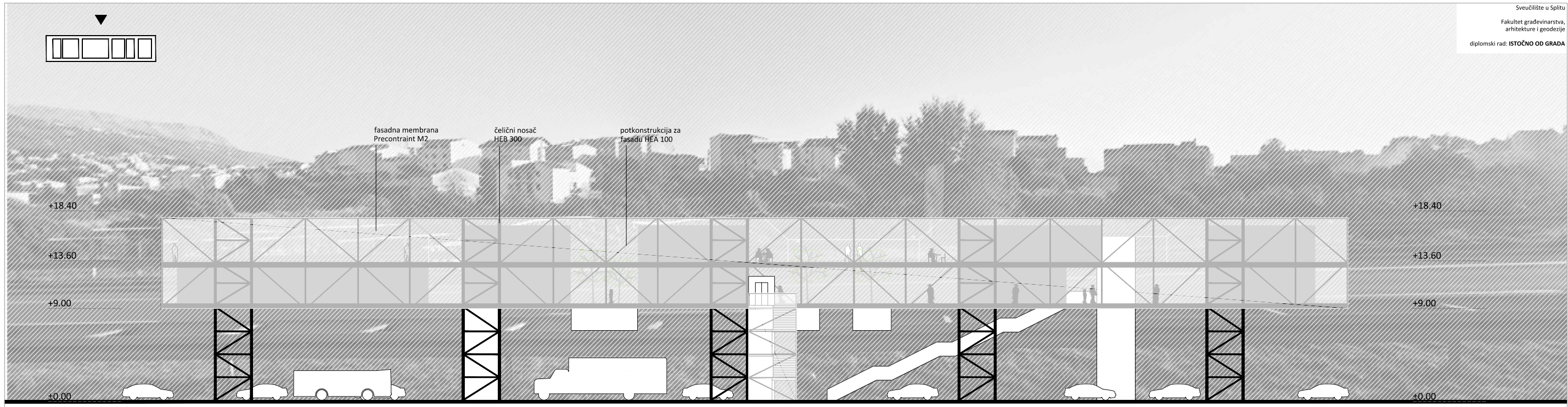
mentorica: doc. Iva Letilović dipl. ing. arh.
komentorica: dr.sc. Ana Šverko dipl.ing.arh
studentica: Dora Popić

lokacija: SIROBUJA
PRESJEK 4-4 M 1:200

mentorica: doc. Iva Letilović dipl. ing. arh.
komentorica: dr.sc. Ana Šverko dipl.ing.arh
studentica: Dora Popić

fasadna membrana
Preconstraint M2

čelični nosač
HEB 300

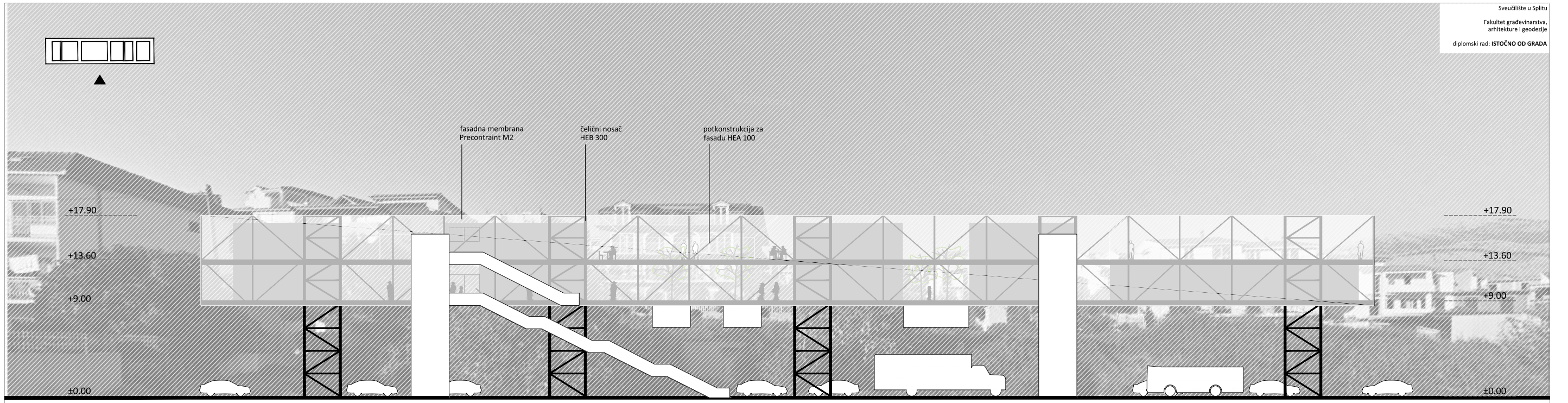
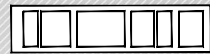
potkonstrukcija za
fasadu HEA 100

GOSPODARSKO DIZALO

PIJEŠAČKO DIZALO I STEPENICE

lokacija: SIROBUJA
PROČELJE SJEVER M 1:200

fasadna membrana
Precontraint M2

čelični nosač
HEB 300

potkonstrukcija za
fasadu HEA 100

PJEŠAČKO DIZALO I STEPENICE

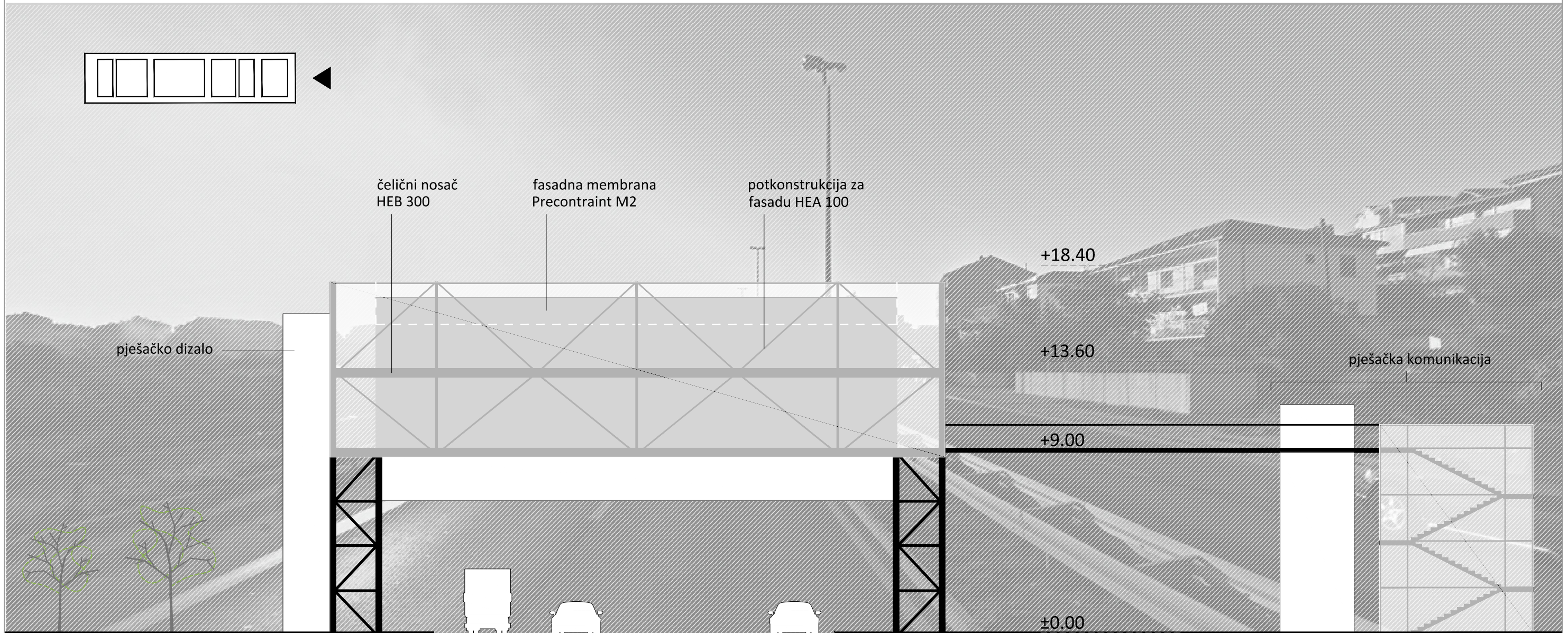
PROŠIRENJE ZA DOSTAVNA VOZILA

GOSPODARSKO DIZALO

lokacija: SIROBUJA
PROČELJE JUG M 1:200

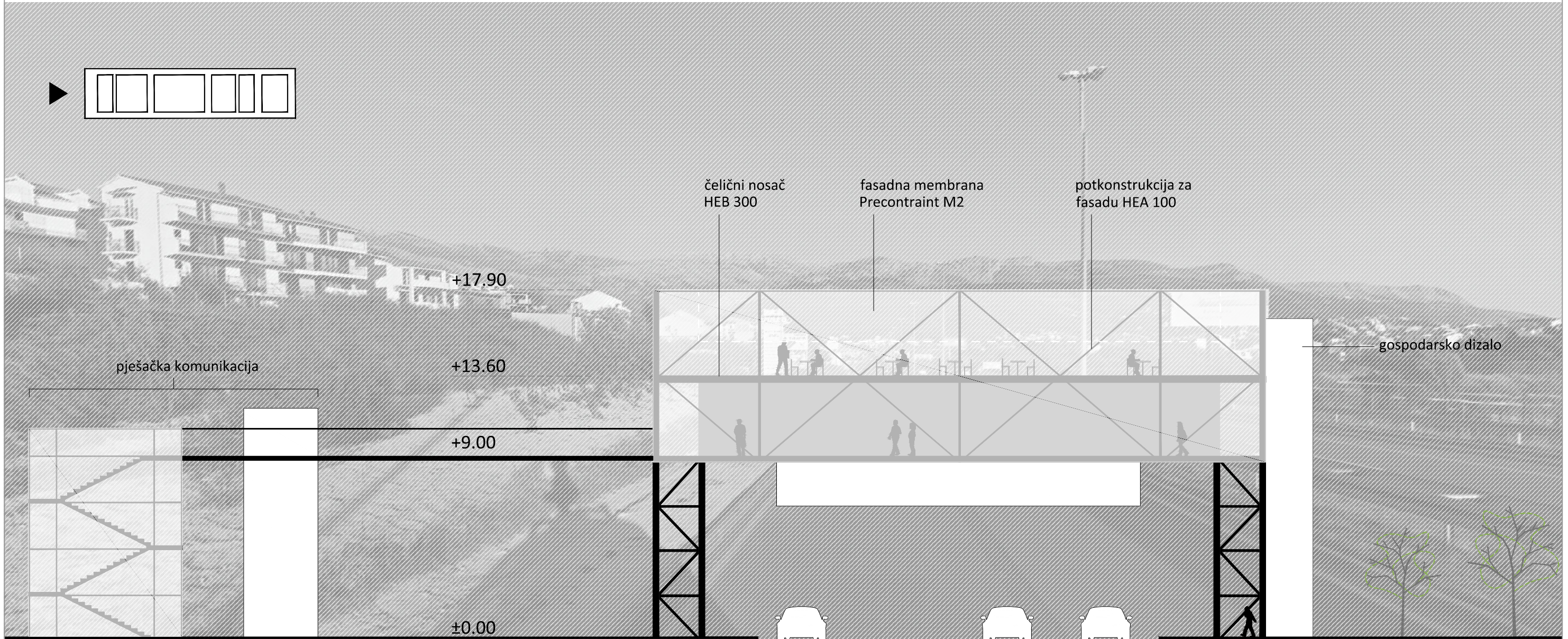

mentorica: doc. Iva Letilović dipl.ing.arh.
komentarica: dr.sc. Ana Šverko dipl.ing.arh.
studentica: Dora Popić

lokacija: SIROBUJA
PROČELJE ISTOK
M 1:200

lokacija: SIROBUJA
PROČELJE ZAPAD
M 1:200

